

RA FANE

Nr. 1-87, Kr. 29,-

for kommunistisk teori og debatt

MARXISTISKE SIDESPOR

**SISON:
VI KOKER
BYENE**

Klipp & kommentar

SMYKKER

«Diamanter. Når følelser er sterkere enn ord.» Tittelen blei konstatert som noe perifer. Den påfølgende tittel: «Stålet er mannens metall — gull er evig, og tilhører kvinnen». Det er Simon Flem Devold som i novelleform tar for seg kvinne/mann, kultur/natur, med utgangspunkt i indonesisk kultur. Ingen vurdering av gehalten, men spennende lesning for kimene om kvinner, kultur og 3. verden er det uomtvistelig.

TORHILD

Sivertsen selvfølgelig. Vokalist i Tomboy, like framgangsrik og kristen som Sissel K og Kjersti B er intervjuet i Puls. Tanken på Gud er like naturlig som å pusse tenna mener Thorild som ikke har noen bastante oppfatninger om tradisjonelt tunge religiøse verdier som sex før ekteskapet og abort, men understreker at jentene sjøl må ta avgjørelsen ved abort. Hun ønsker seg så nær den svarte kulturen som mulig for å utvikle be-

at, og har hele livet identifisert seg med svarte. Som intervjuer Arild Rønsen konstaterer innledningsvis; De som måtte være en smule endimensjonale og svart/hvitt tenkende kunne ha gått av en prat med Thorild Sivertsen.

FØLELSER

Løvetann

Med forfatteren
TORMOD
HAUGEN

«Forfatteren Tormod Haugen tror bare på samfunnsendringer som bygger på følelser. Politikk for ham er frigjøring for undertrykkelse. Ikke noe undertrykkelsesmiddel er mer effektivt enn avvisning av følelser og mangelen på erkjennelse av at følelser er den vik-

tigste menneskelige ressurs.» Det er Løvetanns første nummer av året som er i saksa. Innholdet ellers er helse, noveller, klassikere og jubileumsstoff for AHF. (Arbeidsgrupper for homofil og lesbisk frigjøring)

REDNINGS-PROGRAM

Øko-katastrofe om 30 år, spør Folkevett (2/87). Tema er Ozon — jordas livbelte — er truet. Det omhandler populærvitenskapelige facts, dystre framtidsvyer og forslag til

Folkevett

FINNES DET ET FRAMTID I SAMLET?
HVA BEVER SOM SLOVAKISK NATURVERN?
HVA FOR VIL DU HA ET PARTI, HANS A. BORGENT?

ENERGI FOR FRAMTIDA.
FRA SOL, BØLGER OG VINP

hvordan ozonlaget kan redde. Blant artikkelforfatter Lars Erik Mellqvists redningsforslag er gjennvinning, forby atomvåpen, skape ny teknologi og strengere importkontroll med spraybokser.

SOYINKA

WOLE SOYINKA

En ordets kriger

Den utmerka artikkel om Nobel-prisvinner Soyinka i Røde Fane 6/86 var forfatta av Jon Sandvik, ikke Jon Sjøtveit som det visserlig stod. Æres den som æres bør.

SAMEPOLITIKK-

Røde Fane er i farten med en to-språklig nummer som blant annet tar opp Sameting-spørsmålet. Vi garanterer at leserne får det i postkassa før påske og ellers mange godbiter.

SLOW DOWN

For første gang på mange måneder stressa Deng reformer og «åpen dør-politikk» mer enn kommunistisk ortodoksi. Han tok opp politiske endringer og fornying av ledelsen. Det er ASIaweek som melder om den siste påståtte kursendring i kinesisk politikk.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentar	s. 2
Innhold	s. 3
LEDER:	
Ideologiske sidespor	s. 4
3. VERDEN:	
Vi koker byene, intervju med Jose Maria Sison av Bjørgulv Braanen	s. 6
IDEOLOGISKE SIDESPOR:	
Wilhelm Reich, sex-pol og den kommunistiske bevegelsen i 20-åra, av Helga Moss	s. 11
Ole Brumm filosofi, av Jon Sandvik	s. 16
Opplysningens selvødeleggelse, av Øivind Sander Sønsterud	s. 22
Maximum joy, av Nils Raknerud	s. 26
ARBEIDERLITTERATUR:	
Yrke: Matros, av Jens Hoel	s. 28
Soga om pilgrimsferda, av Pjotr Åtvararskald	s. 30
Soga om den nye statthaldaren, av Pjotr Åtvararskald	s. 31
Oppløs skolen, av Anne-Cathrine Fuglem	s. 32
To spisser i arbeiderklassen, av Siri Jensen	s. 38
Kommunister & konsern, intervju med tillitsmenn, av Trond Christoffersen	s. 41
DEBATT:	
Mannsroller, av Morten Conradi	s. 46
ANMELDELSER:	
Incest, av Kari Hansen	s. 47

SISON

Røde Fane har møtt den legendariske filippinske folkehelten Jose' Maria Sison. Han er kjent for sin støtte til den maoistiske strategien for folkekrig.

SIDE 6

MARXISTISKE SIDESPOR

Gjennom fire artikler drøftes Reich, Adorno og poststrukturalisten Derrida. Sistnevnte er en av de mest framtrengende postmodernistiske tenkere som legger stor vekt på språk og erkjennelse.

SIDE 11-27

YRKE:MATROS

Jens Hoel sitt litterære bidrag har henta tema fra sjøen.

SIDE 28

INCEST

Tvang til seksualitet

En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn

Marianne Sætre • Hanne Tvedt
Ellen Jølsen

Cappelen

Kari Hansen er skeptisk til forskingsresultat om seksualisert vold. Hun kritiserer metoden og hevder at hjelpeapparatet ikke eksisterer på klientenes premisser.

SIDE 47

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 1 — 1987 — 17.årg.
ABONNEMENT: 160 kr pr. år.

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
boks 83, Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5
Postgiro nr. 2 20 84 78
Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen

Trykt hos A/S Reprografisk
industri

MARXISTISKE SIDESPOR

□□ Som noen lesere vil ha merka seg, deltok Røde Fane-redaksjonen ved forrige og nåværende redaktør i en avisdebatt ved inngangen til 1987. Den handla blant annet om teoretisk feighet og usynliggjøring av kvinners teoretiske bidrag. Nå kommer vi med et nummer om ideologiske sidespor. De som vil kan sjølsagt ta dette som det endelige bevis på at redaksjonen egentlig ønsker å sitte på kafe i Paris og diskutere med franske intellektuelle. Det gjør vi ikke. For kommunister er marxismen hovedsporet. Men en del av sidespora har tatt av, fått luft under vingene og prega «tid-sånden». Ved å rette kritisk søkelys på en postmoderne filosof som Derrida, ønsker vi flere *Jacques Derrida*

ting. Opplyse om det faktiske innholdet, punktere det oppblåste og reaksjonære, og konfrontere vår dialektiske materialisme med 80-års filosofi-trend.

□□ Noen sidespor endte blindt. Wilhelm Reich og sex-

pol gjorde det. Men dagens heite debatt om mannsrolla og kjønnsroller er det påkrevd å børste støv av en sentral pioner på dette området innafør den kommunistiske tra-

disjonen.

Formålet med å rette søkelyset på sidespora er å styrke den revolusjonære bevegelsen i klassekampen. I tråd med det ønsket bringer også dette nummeret stoff fra vår normale hjemmebane: Strategi for de undertrykte.

□□ Veier for den tredje verden. Den fillipinske kommunist-lederen Jose Maria Sison har solid bakgrunn for synspunktene sine. Børskupp og fusjoner har kommet i fokus i den kapitalistiske omstillinga. To faglige til-litsmenn bidrar med sine erfaringer. Arbei-

derkvinnene — egen kraft eller nytt kjerneproletariat. Siri Jensen diskuterer klasseanalysen. Oppløs skolen under sosialismen oppfordrer Anne-Cathrine Fuglem i et frisk innkast om skole og eiendomsretten til kunnskap.

Tegning: Wahlbom.

De store fortellingene er passe' påstås det av postmodernistiske profe-
ter. Røde Fane tar opp marxistiske sidespor, blant annet en smake-
bit på Derrida — en av Postmodernismens ideologer. Fornuftskritik-
ken — representert ved Adorno — drøftes sammen med
postmodernismens fragmentering. Det siste omhandles i artikkelen Maximum
joy. Opprørs-lederen Sison holder fast på den maoistiske strategien og under-
streker at studiet av den konkrete produksjonsformen i sentrum. Analysen av
kjønn og klasse føres videre av Siri Jensen.

SISON

**José
María
Sison:**

—VI KOK

ER BYENE

Røde Fane har møtt den legendariske filippinske revolusjonshelten José Maria Sison. Sison er kjent for sin støtte til den «maoistiske» strategien for folkekrig i den tredje verden: «Omringe byene fra landsbygda». Men denne strategien diskuteres heftig i mange kommunistpartier i den tredje verden. Vi spør Sison om strategien fremdeles er gyldig.

Av Bjørgulv Braanen

Grunnleggeren av det filippinske kommunistpartiet, José Maria Sison har sammen med sin kone, Julieta, vært på besøk i Norge. Tilsammen har de tilbrakt 14 år av sine liv bak Marcos-regimets fengelsmurer. Han er kjent i Norge bl.a. for boka «Philippine Society and Revolution» som kom ut i 1970. Boka kombinerer en grundig vurdering av klassekreftene på Filippinene, med en gjennomgang av strategien for en nasjonaldemokratisk og sosialistisk revolusjon i det halvføydale tredje verden-landet Filippinene.

— Jeg kaller meg hele folkets lærer.

Sison har også vært formann for forberedelseskomiteen for det nystifta partiet Partido Ng Bayan som nå vinner økt oppslutning på Filippinene. Han er nå lærer ved «Asian Centre for Social Research» i Manila. Han ser det som sin viktigste oppgave å gi ungdom høyere utdanning og så sende dem ut på den filippinske landsbygda for å delta i revolusjonen. — Jeg kaller meg hele folkets lærer, sier Sison, vel vitende om at det er en yrkestittel som forplikter.

— I 1970 la du vekt på strategien med

— Aquino er pro-USA. Hun representerer de store kompradorene og godseierne på Filippinene, hevder Sison.

FOTO: KLASSEKAMPEN

å omringe byene fra landsbygda. Har dere endret noe på denne strategien siden da? Er den fremdeles gyldig?

— Ja, den er absolutt gyldig, sier Sison med ettertrykk. Reisningene nå i byene er et resultat av at vi har bygd opp styrke på landsbygda. Opprør i byene er ikke imot teorien om å omringe byene fra landsbygda.

Det New Peoples Army, NPA, gjør nå er «å koke byene», sier Sison smilende. — Når presset øker, øker motsigelsene mellom de reaksjonære. Landsbygda er og blir det primære for den filippinske revolusjonen. Bare en så enkel ting som bevæpning. I byene kan du ikke bære gevær.

Det New Peoples Army, NPA, gjør nå er «å koke byene».

Befolkningen i byene har kommet i bevegelse, men uten det kontinuerlige presset fra frigjøringskampen på landsbygda hadde ikke motsetningene vært så skjerpet.

— I Thailand har det blant kommunistene vært store uenigheter om denne strategien. Noen har stått for å omringe byene fra landsbygda, mens andre har lagt større vekt på arbeiderklassen i byene?

— Det er mange trotskister, eller såkalt «New Left»-talsmenn i den tredje verden. Mange venstre-teoretikere snakker bare om arbeiderklassen og ikke om bøndene. Dette bunner i et for optimistisk syn på imperialismens evne til å industrialisere den tredje ver-

SISON

den, og dermed størrelsen og betydningen til arbeiderklassen.

Gammel Kautsky-idé

I en artikkel om den filippinske produksjonsmåten dokumenterte jeg at IMF og USAs politikk og propaganda i virkeligheten var en anti-industrialiseringslinje. Denne artikkelen bidro til å sette en stopper for en del av tullpratet som kom fra denne kanten. Politikken med å sette sin lit til en industrialisering av den tredje verden på initiativ fra imperialismen er først og fremst en repetisjon av en gammel Kautsky-idé.

Men virkeligheten viser at det er grenser for hvor mye imperialismen er i stand til industrialisere den tredje verden.

Det var en stund oppsving i produksjonen av deler til bl.a. dataindustrien i noen tredje verden-land. Men det var bare en kortsiktig politikk for å unngå høye tollbarrierer. Det var ingen langsiktig strategi fra imperialismens side. Vesten ga også lån til den tredje verden. Men poenget var ikke industriering, men å skape et marked for vestlige ferdigvarer. Til dette formålet hadde de interesse av å øke konsumet.

De fleste innser nå at Vest ikke utvikler Øst.

Resultatet var en kunstig oppblåst konsumpsjon, men ingen industrialisering å snakke om. Den lille industrieringa som fant sted hadde ingen positiv effekt fordi den var bygd på tunge lån og medførte en sløsing med de hjemlige ressursene.

— Da det internasjonale kredittsystemet ble strammere ble det fort slutt på denne bølgen. Nå har de utenlandske lånene blitt mindre, og de fleste ser at ideen om at Vest utvikler Øst ikke holder.

Den semi-føydale karakteren til Filippinene har blitt mer synlig. I lengden var det umulig å skjule den tilbakefallende og før-industrielle karakteren ved hjelp av store lån og høyt konsum.

— Mostanderne av marxismen-leninismen kom mer og mer på defensiven etterhvert som vitaliteten i verdenskapitalismen tørket ut.

Kampen i byene

— Når det gjelder situasjonen i Thailand vil jeg gjerne si at jeg vil være veldig forsiktig med å uttale meg om andre land og partier. Til syvende og sist er det kameratene der som må avgjøre, og uansett er det mange forhold man som utlending ikke kjenner til. Men slik det ser ut for meg var ikke kommunistpartiet der i stand til å utvikle en massebevegelse i byene — deres basis var for langt unna i fjellene og i avsidesliggende daler. Og det var ingen koordinering mellom arbeidet i by-områdene og på landsbygda. Det holder ikke å bare ha sin basis i fjellene og blant minoritetsfolk. Du må spre deg på en nasjonal basis og kombinere arbeid i byene med arbeidet på landsbygda, du må kombinere legalt og illegalt arbeid — samtidig som du holder fast på hva som er det viktigste. Men å slå fast hva som er det prinsipielle og det viktigste betyr ikke at du ikke skal jobbe med den andre sida. Det kan se ut som om det var det de thailandske kommunistene unnlot å gjøre.

De thailandske kommunistenes basis var for langt unna i fjellene.

— Men revolusjonære på Filippinene har også lært mye av vanskelighetene i Thailand. Og når det gjelder forholdene i andre land så mener vi at vi utfører våre internasjonale plikter best ved å vinne kampen på Filippinene, sier Sison.

Cory som nasjonaldemokrat?

— Du skriver i boka «Philippine Society and Revolution» om strategien med revolusjon i to faser: Først den nasjonaldemokratiske, så den sosialistiske. Men i en artikkel du har skrevet nylig kalt «The Nature and Crisis of Philippine Society» skriver du at Aquino-regjeringa grunnleggende sett ikke er forskjellig fra det styrte Marcos-regimet. Hvorfor representerer ikke Aquino en nasjonal-demokratisk kraft?

— Aquino er pro-USA, hun representerer de store kompradorene og godseierne på Filippinene. I hennes regjering ble nasjonale borgerlige krefter gitt en slags annenposisjon, spesielt menneskerettighetsadvokater. Men hun har allerede blitt enig med USA om å skyve ut disse kreftene. Det foregår nå en rask konsolidering på dette grunnlaget, seinest kom det til uttrykk ved avsettelsen av Enrile og innsettelsen av Ileta. Da kom Aquino i ledelsen for det samlede borgerskapet. Hun ledet opprinnelig den mindre reaksjonære fløyen. Det fantes reelle forskjeller mellom de ulike fløyene i herskerklassen. Men Aquino, som eier store plantasjer, har hele tiden representert den samme klassebasen.

Sison har ingen illusjoner om Aquino, men han understreker likevel at det finnes forskjeller mellom Marcos og Aquino:

Til tross for at regimet ikke er fascistisk på overflaten finnes de fascistiske kriminelle der fremdeles.

— Hun kan ikke kalles fascist og i begynnelsen var Aquino frukten av folkets oppstand — hun gjeninnførte formelle demokratiske rettigheter. Men fra 10. november 1986 kom hennes styre i et nytt lys. Aquino kom i ledelsen også for de to andre fraksjonene innenfor herskerklassen. Til tross for at regimet ikke er fascistisk på overflaten finnes de fascistiske kriminelle der fremdeles.

— Det snakkes om at det nå er «demokratisk armslag» på Filippinene. Er ikke dette et stort framskritt?

— Ja — for middelklassen, svarer Sison kort og advarer: — Men de må passe seg. Den militære undertrykkinga på landsbygda har for eksempel økt etter Marcos' fall. Det har vært gjort forsøk på å utrydde NPA. Det har ikke lyktes — NPA har isteden fått mer våpen.

Hard men smidig

Sison er opptatt av å understreke at det er bra for NPA når regjeringsstyr-

ker blir utplassert på landsbygda — da får NPA mer våpen. Men det er også bra når de trekker seg tilbake, sier Sison med et selvsikkert smil. Han er heller ikke særlig imponert over regimets dyktighet: — De er smartere i Thailand!

Under samtalen får jeg et klart inntrykk av at José Maria Sison er en mann som ikke gir ved dørene. Vi ville vel sagt at han virker hard som flint. Han er av den grunn neppe Cory Aquinos ønskemotstander. Men det er også ting i det han sier som tyder på at han er villig til stor fleksibilitet og smidighet når det gjelder de viktige og avgjørende taktiske spørsmåla den filippinske frigjøringskampen står overfor.

— *Samir Amin, den egyptiske økonomen, snakker om «delinking» fra verdensøkonomien, som den eneste frigjørende veien å gå for den tredje verden. Kan du si noe om hvordan du tenker deg at land i den tredje verden skal bygge opp sin økonomi, for eksempel hvis en sammenligner Zimbabwes og Kinas nåværende politikk med Samir Amins «delinking»?*

Dependencia-skolen

— Jeg må først si noe generelt om den såkalte «Dependencia-skolen», for eksempel representert ved André Gunder Frank. Jeg er kritisk til denne skolen slik den framsto opprinnelig.

Vi må sette studier av den konkrete produksjonsformen i sentrum.

I sin metropol/satelitt-modell unnlater de å gjøre noen klasseanalyse i hvert enkelt land. Oppgaven består i å peke på klassekreftene, konkret, innad i tredje verden-landa. Vi må sette studier av den konkrete produksjonsformen i sentrum og så se hvordan metropolen innvirker på denne produksjonsmåten. Ved sitt ensidige utgangspunkt i metropolene og forholdet mellom sentrum og periferi fikk de ikke med seg det særegne ved produksjonsmåtene i den tredje ver-

Sison mener militær likevekt mellom regjeringsstyrkene og New Peoples Army er mulig om 3-4 år.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SISON

den, og det *interne* i hvert enkelt land. Det er dette som må være fundamentet for analysen.

— Når det gjelder delinking, hvordan skal de få til en løsrivelse? Det må talsmennene for dette synet klargjøre. Mao og Kina hadde forbindelser med alle kapitalistiske stater de *kunne* ha forbindelser med. Det var USA som ikke ville handle med Kina. Det samme skjedde med Kruttsjov. Først lenge etterpå ble de russiske kanalene staket opp. Når det gjaldt Kinas forhold til USA, kunne de ikke åpne opp og kysse USA bak under Vietnamkrigen. Men de hadde forbindelser, blant annet gjennom Hong Kong. Men det var altså USA som snudde.

Når det gjaldt Kinas forhold til USA, kunne de ikke åpne opp og kysse USA bak under Vietnamkrigen.

— Nå til den filippinske revolusjonen. Vi ønsker forbindelser med land som kan ta imot det Filippinene kan eksportere umiddelbart etter en revolusjon. Det vil ikke bli raske endringer når det gjelder eksportstrukturen — vi vil eksportere det samme som vi gjør i dag. Vi vil måtte bruke disse inntektene til å kjøpe kapitalvarer. Vi vil prioritere forbindelser med land som vil gi lån til industrireisning. Dette vil være en annen type lån enn de kapita-

listiske. Men vi vil ikke handle eksklusivt med sosialistiske land. Men de vil forhåpentligvis være mest villige til å handle med oss. Men vi må handle med kapitalistiske land også. Forhåpentligvis vil det foregå en bølge av uavhengighets-strid i en del kapitalistiske land som gjør det lettere for oss å få til sånne avtaler. Land i den annen verden vil kanskje være mer villig til å handle med Filippinene på likeverdig basis. Erfaringene fra Kina kan tyde på at flere vil handle med et frigjort Filippinene — for sin egen skyld, sier Sison humoristisk.

— Det er jo også nå mer optimisme

Men total «delinking» vil være tåpelig.

når det gjelder sør-sør-forbindelsene.

— Men total «delinking» vil være tåpelig. En del av kampen er å utnytte motsigelser. Det vil bli en del harde forhandlinger, ikke bare kapitalistiske, men også sosialistisk.

— *Vi ser at det filippinske kommunistpartiet har begynt å titulere Sovjet som sosialistisk. Hvordan vil du karakterisere Sovjet?*

— Man kan kalle Sovjet sosialistisk i diplomatisk sammenheng, fordi de kaller seg det selv. Men det er en forskjell mellom en diplomatisk og en teoretisk vurdering. I diplomatisk sammenheng kan man kalle land det de heter. Når det gjelder Sovjet behøver ikke en sann praksis fra vår side bety noe annet enn den gamle vendin-

gen: sosialistisk i ord, imperialistisk i praksis.

Det er ytterst få tenkbare land som produserer det militære utstyret vi trenger for å vinne folkekrigen.

— Dette er kanskje litt for diplomatisk sagt, men for å være tydeligere: For en frigjøringsbevegelse kan det i en defensiv strategi være tilstrekkelig å ta våpen fra motstanderen. Men hvis den skal over i en offensiv strategi må den skaffe seg tilstrekkelig med våpen på annet vis. Hvis frigjøringsbevegelsen har selvtilitt til å slå USA må de ha selvtilitt til å ha forbindelser med ulike land. De må rett og slett utvide sine forbindelser for å få våpen. Vi må altså ikke avskjære muligheten for å få midler til å vinne frigjøringskrigen. Det er ytterst få tenkbare land som produserer det militære utstyret vi trenger for å vinne folkekrigen. Det får være et tilstrekkelig svar på spørsmålet.

Likevekt om 3-4 år

— *Hva er framtidsutsiktene for den filippinske revolusjonen, José Maria Sison?*

— Vi ser fram til en situasjon hvor det er likevekt mellom opprørsstyrkene og regjeringsstyrkene. NPA har nå 10 000 mann med automatvåpen, og 30 000 i lokale grupper med dårligere våpen. Det trenger ikke gå altfor lang tid før det er likevekt, det kan være snakk om tre til fire år. — Ved å kombinere prinsippfasthet og stor fleksibilitet ser jeg meget optimistisk på framtida. Det nye partiet Bayan gir oss større spillerom på det legale området og i byene og NPA vokser i styrke på landsbygda og «koker» byene. I en slik situasjon er det ingen grunn til å tro at den filippinske revolusjonen vil la vente på seg altfor lenge, sier den filippinske revolusjonslederen, José Maria Sison optimistisk.

Men det er ingen grunn til å tro at det blir en enkel og oppgave.

— Filippinene er ikke Nicaragua. På Filippinene er USA forberedt. De vil ikke bli tatt på senga, sier læreren nøkternt og pedagogisk. ■

Sison møter Aquino etter at han ble løslatt fra politisk fangenskap.

FOTO: NTB

WILHELM REICH, SEX-POL OG DEN KOMMUNISTISKE BEVEGELSEN I 20- OG 30-ÅRA.

Av Helga Moss

Reich i eksil - Sletten, Danmark: 1934.

Historien om Wilhelm Reich er lang og dramatisk, både når det gjelder hans personlige, politiske og faglige liv. Her behandles kommunisten og psykoanalytikeren Reich, og hans forhold til den kommunistiske bevegelsen i Østerrike og Tyskland på 20- og tidlig 30-tall. Reichs særegne variant av psykoanalytisk teori blir bare berørt i den grad det er nødvendig for å belyse de politiske motsigelsene han sto i sentrum for.

Hensikten med denne framstillingen er flere;

- Å motarbeide en viss tendens til historieløshet, enhver ny generasjon progressive tror gjerne de har funnet de vises sten.

- Sette søkelys på noen svakheter i den kommunistiske tradisjon når det gjelder synet på massene (filosofisk: på mennesket) og på hvordan ideologi formes.

Opplysningene om Reichs biografi og politiske liv har jeg stjålet uhemmet og i stor grad også ukritisk fra Juliet Mit-

chells bok *Psychoanalysis and Feminism* fra 1974. Hennes meget kritiske fremstilling av Reichs psykoanalytiske teori (hun er Freudianer på sin hals, til forskjell fra de fleste feminister) har jeg supplert/balansert ved egen lesning av Reich, bla. *Orgasmens funksjon*. Men som sagt, det er ikke først og fremst teoretikeren jeg er opptatt av her, men den politisk opptatte Reich, i den grad det lar seg gjøre å skille disse to sidene fra hverandre. Og — det er kanskje unødvendig å tilføye, men for sikkerhets

skyld; jeg tror vi har noe å lære av denne historien.

Wien

Med bakgrunn fra lavefe, halv-jødisk land-adel i Ukraina, og etter en kort periode i kavaleriet, dukket han opp i Wien ved slutten av første verdenskrig, som medisinerstudent. Wien var fødested for psykoanalysen, slik den ble utviklet av Sigmund Freud rett før og etter århundreskiftet. Det kan være verd å merke seg at på denne tiden var Freud og psykoanalysen uglesett både av leg og lærd. Reich ble interessert i denne vitenskapen¹ gjennom sine medisinske studier i sexologi. Reich ble tatt under Freuds vinger og ble medlem av det Psykoanalytiske Selskap. Han fullførte sin psykoanalytiske utdannelse i 1924.

Nå ble han med å danne Wiens Frie Psykoanalytiske Klinik, hvor han etterhvert ble vise-direktør. Siden denne klinikken ga gratis behandling fikk Reich anledning til å møte en helt annen kategori pasienter enn f.eks. Freud, som

IDEOLOGISKE SIDESPOR

baserte sine studier på middelklassen i all hovedsak. Reich møtte arbeiderklassen i sin psykoanalytiske praksis.

Reich så at de psykiske forstyrrelsene (nevrosene) kunne ha forskjellige former alt etter sosial stilling og klassetilhørighet. Dette bidro til å overbevise han om nevrosenes samfunnsmessige årsaker². Reich mente at majoriteten av befolkningen led av nevroser, og at dette skyldtes seksuelle forstyrrelser. Disse igjen skyldtes den massive undertrykkelsen av seksualiteten i alle patriarkalske samfunn og i den patriarkalske familie. Det meste av det Reich skrev i disse årene handlet om seksualitetens tilknytning til det sosiale, og om terapeutiske teknikker. Han utviklet en ny terapi, karakteranalyse, som bygde på antagelsen av at nevroser også hadde en kroppslig side som manifesterer seg i muskulære spenninger (kroppsspanser).

Denne terapiformen bygde på Reichs egen teori, seksualøkonomien. Grunnlaget for denne ble lagt tidlig i 20 åra, men boka *Orgasmens funksjon* kom først ut i 1942, altså etter at Reich hadde brutt med marxismen. Her sammenfatter han sjøl denne teorien:

Psykisk sunnhet avhenger av orgasmisk potens, det vil si av evnen til hengivelse og innlevelse i den seksuelle opphisselsens høydepunkt under den naturlige seksualakt (det heterofile samleie m.a.). Grunnlaget for denne er den unevrotiske karakterholdning med evnen til å elske. Mentale lidelser blir en følge av forstyrrelser i den naturlige evne til kjærlighet. Med hensyn til Orgasmisk impotens³, som det overveiende flertallet av menneskeheten lider av, skyldes denne en oppdemming av biologisk energi som derved er blitt en kilde til all slags irrasjonell adferd. Helbredelse av psykiske lidelser forutsetter i første rekke etablering av den naturlige kjærlighetsevne, den avhenger i like høy grad av sosiale som av psykiske forhold. (Reich, s.11)

De første konflikter med psykoanalysen oppsto i 25-26 da Reich ble svært opptatt av sosiologiske og antropologiske studier, bl.a. av Friedrich Engels. Han ble medlem av det østeriske sosialdemokratiske parti i 1927, men etter å ha blitt desilusjonert over deres manglende evne til å lede kampen mot ned-

Reich kom til Wien som medisinerstudent mot slutten av første verdenskrig.

slaktning av streikende arbeidere og demonstranter, meldte han seg inn i kommunistpartiet. Han var aktivt med i en tilknyttet organisasjon, *Arbeiderhjelpen*, samtidig som han kastet seg over studier av Marx og Engels. Hensikten var å finne ut den samfunnsmessige funksjon av seksuell undertrykking. Han skal ha blitt backet av Freud helt til han gikk til angrep på den borgerlige familien.

Reich forsøkte å overbevise kommunistene om at de ikke måtte forkaste hele psykoanalysen som en borgerlig vitenskap, men i stedet se at familien var en nøkkelinstitusjon i det kapitalistiske samfunnet - ikke bare for økonomisk undertrykking, men på grunn av dens seksuelle perversjon og funksjon som ideologifabrikk⁴. Hverken kommunistene eller psykoanalytikerne skulle vise seg begeistret for disse tankene.

Reichs nære kontakt med arbeiderklassen var av de tingene som bidro til at han kom i motsetning til psykoanalysen og kommunistene. Han gikk imot tendensen til å gjøre psykoanalysen til en akademisk vitenskap, adskilt fra praktiske sosiale og politiske forhold i samfunnet. Han engasjerte seg stadig

sterkere i opplysningsarbeid blant arbeidere og ungdom. I 1929 satte han igang seks sosialistiske sentre for seksuell rådgivning og sexologi. Sentrene ble enormt populære, og Reich, på sin side, gjorde mange viktige observasjoner her.

Politisk ble Reich også stadig mer kritisk til den østeriske venstersida, på grunn av dens manglende evne til å stå imot de østeriske reaksjonæres stadig økende brutalitet. Han mente marxismen også ble gjort til en akademisk vitenskap, med abstrakte slagord, som appellerte mer til teoretikernes begreper enn til arbeidernes og de arbeidsløses konkrete behov. Nettopp på dette området var fascistene så suksessrike.

Reich kritiserte med andre ord både kommunistene og psykoanalytikerne for deres uoppmerksomhet mot folkets dagligdagse behov, og fascismens meget konkrete framgang. Begge ble imidlertid fornærmet på grunn av Reichs støtte til den annen part. Reich forlot denne kattepinen, og reiste til

Berlin

hvor atmosfæren var vennligere. Dette var i 1930. Det psykoanalytiske miljøet var mer marxistisk orientert, samtidig

IDEOLOGISKE SIDESPOR

som det var mer åpent for Reichs orga-smeteori. Reich var her med på å danne en marxistisk psykoanalytisk gruppe. Samtidig arbeidet han sammen med kommunistene for å starte en kommunistisk ungdomsgruppe, med hvis støtte han etablerte de berømte Sex-pol klinik-kene.

Det tok imidlertid ikke lang tid før forholdet til kommunistene skar seg. Reich kritiserte dem for å ha en taktikk som var ute av takt med virkeligheten, og for manglende forståelse for fascis-mens vesen og styrke. Han forutså at mange kommunister ville komme til å bli fascister sjøl, på grunn av denne manglende forståelsen, noe som skulle vise seg å stemme, i følge Mitchell. Naz-ismen vokste i oppslutning, gjennom sin sterke evne til folkelig demagogi, og man kunne ikke bare avfeie det som nonsens, slik kommunistene gjorde, mente han. I boka *Fascismens massepsykologi* forsøkte han å forklare fascis-mens tiltrekningskraft på folket. Han definerte ideologibegrepet, ikke som be-visst uttrykte ideer, men som de under-liggende og ubevisste aspirasjoner i et folk. Han mente at fascistene hadde «skjønt» disse tingene mye bedre enn kommunistene.

Reich ønsket at kommunistene skulle ta opp konkurransen med fascistene på dette punktet. Han hevdet at det fantes to typer klassebevissthet i arbeiderklas-sen; ledernes og massenes, og at det var på høy tid at de førstnevnte forsto de sistnevnte. Han mente lederne ikke for-sto massenes behov og ønsker, som de har sprunget ut av deres konkrete livssi-tuasjon. Derfor var det rådende sosialis-mebegrepet at for asketisk for den vanlige arbeider, ungdom, kvinne. Han mente den sosialistiske revolusjon måtte forsøke å møte massenes småborgerlige behov, samtidig som den omformer dem.

I 1932 forbød kommunistpartiet di-stribusjon av en del enormt populære pamfletter i ungdomsorganisasjonen. Det var Reichs *The Invasion of Sexual Morality*, som jeg desverre ikke vet hva går ut på, et annet for foreldre: *Når bar-na spør deg ut* (skrevet av kona Annie Reich), og ett for barn: *Voksenhemme-ligheter avslørt for barn*.

Etter riksdagsbrannen i 1933 flyttet

Reich av sikkerhetsgrunner tilbake til Wien. Her ble han dårlig mottatt av det Psykoanalytiske selskap, som brøt kon-trakten på å utgi boka *Karakteranalyse*. Reich dro nå til København, hvor han forsøkte å bli medlem av det danske kommunistpartiet. Innen det hadde lyk-tes ham å trenge inn i byråkratiet, ble han imidlertid ekskludert! Flere kom-munistiske organer i Europa angrep nå boka *Fascismens massepsykologi*. Om-trent samtidig ble han ekskludert fra Det Psykoanalytiske Selskap.

Siden han ble nektet oppholdstillatel-se både av svenske og danske myndighe-ter, dro han til Norge. Dermed forsvin-ner han også ut av denne historien. Reich flyttet nå sin oppmerksomhet over fra sosiologi og sosialantropologi, til biologi og fysikk.

Ideologi og familie

Reich gikk imot det tradisjonelle marx-istiske synet at det vesentligste med familien var dens rolle i den økonomiske undertrykkinga. Han mente det var un-dertrykkinga av seksualiteten og dan-nelsen av den autoritære og underdani-

ge karakterstruktur som var hoverdfunksjonen til familien i klasse-samfunnet. Reich så den autoritære patriarkalske familie som historisk opp-stått, og støttet i all hovedsak Engels framstilling av familiens utvikling. Ved hjelp av sosialantropologen Malinovs-kis arbeider (om Trobrianderne i Mella-nesia) forsøkte han å supplere teorien om overgangen til patriarkat, klasse-samfunn og kvinneundertrykking. Reich forsøker her å vise at undertryk-king av seksualiteten var en sentral mekanisme i denne overgangen. De eneste menneskene blant Trobrianderne som utviklet nevrososer var de som ikke fritt fra barnsben av kunne praktisere et aktivt seksualliv. *Fritt* henspeiler her bla. på eget valg av partner, og mulighe-ten til å oppløse parforholdet når en eller begge følte det utilfredsstillende. De barna som ikke hadde denne friheten var nettopp de som var utvalgt av øko-nomiske og politiske grunner til å giftes inn i en høvdingætt. Slike ekteskap var en hovedmåte til å akkumulere makt og rikdom hos Trobrianderne. Dermed hadde Reich fylt ut et lite «hull» hos Engels, som måtte ty til tesen om kvin-

Reich gikk imot det tradisjonelle marxistiske synet at det vesentligste ved familien var dens rolle i den økonomiske undertrykkinga.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

nens svakere seksualdrift for å få ting til å stemme.

Reich spurte seg altså hva som har den sosiale funksjon av undertrykking av seksualiteten slik den igangsettes med barnet i den patriarkalske familien. Sjøl forstår jeg Reichs tankegang på dette punktet slik: barna lærer ikke bare en moral eller ideologi i vanlig forstand i familien. Barnas moral får også et ankerfeste i kroppen (med andre ord: Ideologien får en materiell side), og i karakterstrukturen i sin helhet. Undertrykkingen (straffen, avvisningen) av barnas naturlige seksuelle ytringer ødelegger samtidig deres evne til innlevelse, solidaritet og kjærlighet. Samtidig har foreldrene sjøl blitt utsatt for dette og kan vanskelig bryte mønsteret. På denne måten blir familien det Reich kaller en «ideologisk fabrikk». Familien undertrykker individenes seksualitet, kapitalismen (eller klassesamfunnet) trenger de autoritære eller underdanige personligheter som da utvikles. Til forskjell fra økonomisk utbytting sier han, produserer ikke seksuell undertrykking en revolusjonær karakterstruktur, men mennesker som blir i stand til å finne seg i underkuung.

Seksualitetens historiske betydning.

Reich så menneskenes behov (bla. mat, sex, ly) som avgjørende historiske fak-

torer. Endrede produksjonsmåter skaper stadig nye behov. Disse historisk forma behovene er historiens subjektive faktor ifølge Reich. Kravet om tilfredsstillelse av disse behovene truer enhver politisk overbygning og til syvende og sist den økonomiske basis. Reich kritiserer kommunismen og Sovjetunionens ledelse for å ignorere disse kravene. Han mente at disse subjektive faktorene, dvs. den gjennomsnittlige psykiske struktur i et gitt samfunn måtte bli en sentral del av de revolusjonære kalkulasjoner⁵.

Reich var ingen reformist, seksuell frigjøring forutsetter sosialistisk revolusjon, hevdet han. Den seksuelle elendigheten (bla. prostitusjon) så han som en integrert del av den eksisterende sosiale orden. Han opererte med et skarpt skille mellom liberale sex-reformer og revolusjonær seksualpolitikk. Målet for denne er ikke seksuell frigjøring under kapitalismen (siden det er umulig) men politisering av seksualiteten. På samme måte var hovedpoenget med teorien om seksualøkonomien å bevisstgjøre det undertrykte mennesket om sine lidelser.

Monogamiet og den kvinnelige seksualitet.

Reich var helt på det rene med at seksuell frigjøring av kvinnen innebar økonomisk uavhengighet av enhver mann og dermed oppløsning av den monogame

familie. Maktforholdet mellom kvinner og menn ødelegger enhver mulighet for seksuell glede og kjærlighet. Når dette maktforholdet er avskaffet, vil det vise seg om familiesituasjonen er den fantastiske menneskelige eiendom det påstås at den er, sier han, og videre:

Ingen fornuftig person vil snakke om kjærlighet når en mann bor sammen med en kvinne som er bundet på hender og føtter... Ingen anstendig mann vil ta imot kjærlighet som ikke er gitt i frihet. (Mitchell s.205)

Også når det gjelder synet på kvinnelig seksualitet representerte Reich et brudd med Freud. Freud mente moden kvinnelig seksualitet («Vaginalsentrert») sto i motsetning til den umodne og «mannlige» jenteseksualiteten. For å bli moden kvinne må jenta erstatte sin aktive «klitorisentrerte» seksualitet med ønsket om å få barn. Også Reich så klitorisentrert seksualitet hos kvinner som nevrotisk, men samtidig mente han at det eksisterte en aktiv vaginalsentrert seksualitet hos den lille jenta helt fra starten av. Grunnleggende ser derfor Reich kvinners og menns seksualitet som lik, hevder Mitchell, men altså med denne «lille forskjellen». Don-Juan syndromet hos menn og seksuell passivitet hos kvinner så han utelukkende som sosialt betinget. Alt i alt har Reich et mer «spiselig» syn på kvinners seksualitet enn Freud. Politisk må han sies å ha vært usedvanlig progressiv på kvinnespørsmålet, hvis ordet virkelig skal brukes om det fremtidsrettede. Samtidig ser han det heterofile samleiet som den optimale seksuelle praksis. Det betyr ikke at han så på homofil praksis som spesielt nevrotisk. Imidlertid mente han at det frigjorte mennesket (noe som forutsetter et fritt samfunn hvor maktforholdet mellom kjønnene er opphevet) ville foretrekke erotisk utfoldelse med det motsatte kjønn.

Hva har denne historien å fortelle oss?

Reich var kontroversiell både som marxist og psykoanalytiker. Når jeg har trukket fram noen brokker av denne historien er det fordi den belyser et område kommunister forholder seg til uansett om de vil det eller ikke, et område som er vanskelig og hvor det ikke

Alt i alt har Reich et mer spiselig syn på kvinnelig seksualitet enn Freud.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

finnes noen absolutte og endelige svar.

Et kommunistparti kan ikke (bør ihvertfall ikke) vedta hva som er korrekt psykologisk vitenskap. Samtidig må kommunister, som Reich pekte på, ha en forståelse for hva som beveger seg i hodet og hjertet på folk. Ellers vil ikke de politiske parolene «snakke» til dem de er ment å nå. Viktigere enn å bli enige om riktig og galt ved Reichs seksualteori (sjøl om vi godt kan diskutere den, men da blir min framstilling her for tynn), tror jeg det er å se at det finns mange flere sider ved vanlige folks liv og hverdag enn det kommunister tradisjonelt har vært opptatt av. Disse må også politiseres.

Gjennom å ikke bare ta utgangspunkt i pengepengens tomhet, men også arbeidskameratens «sjelelige tomhet», kan man kanskje overbevise flere om sosialismens nødvendighet for folk. Og, kanskje gjøre overbevisningen dypere hos andre?

Behovet for og mangelen på kjærlighet og tilfredsstillende seksualitet er skrikende i vårt samfunn. Kapitalistene har forstått dette behovet, og tjener enorme penger på det:

Kanskje blir jeg lykkeligere, eller ihvertfall mer tilfreds hvis jeg skifter ut hårfarge, pupper, bil eller begynner på helsestudio? Sydenturer — drøm om rosa romantikk og fremmed uforpliktende elskov. Ekteskapet fornyer vi ved å pusse opp huset i tråd med siste utgave av Bonytt.

Tenk etter, hvor mye er ikke folk villige til å ofre av krefter (= penger) i håp om å tilfredsstille disse behovene? Visst kan vel behovene være legitime nok, problemet er at de sjelden kan tilfredsstilles ved kjøp og salg, enten det nå er av forbruksvarer eller mennesker. Etter at varen har skiftet eier og pengene hånd, kjenner vi likefullt det fordømte suget i magen.

Kanskje var det noe av dette Marx tenkte på da han påpekte at først i et kommunistisk samfunn vil de menneskelige behov bli menneskelige behov. Uten å avskaffe kapitalismen, dvs. pengenes og vareverdiens herredømme er det umulig å tilfredsstille behovene på en menneskelig måte, siden pengene styrer samfunnet. Marx så det også slik at de styrte menneskenes indre. Det er noe av

dette som ligger i begrepet *fremmedgjøring*.

Det praktisk politiske problemet for oss blir muligens å finne en løsning på en konflikt som framstår som balansegang mellom «kollektiv» navlebeskuing og det å mobilisere oss sjøl og andre til målrettet politisk handling. Hvis man behandler disse spørsmålene reformistisk, hvis man f.eks. tror det er mulig å gjøre folk (eller seg sjøl) «lykkelige og tilfredse» for at de deretter skal kunne delta i noe utafør seg sjøl, f.eks. politisk aktivitet, er faren opplagt til stede for å ende opp i en grenseløs og endeløs sjelepuling.

Samtidig går det vel an å ha det værre og bedre under kapitalismen også? Noe kan sikkert gjøres, her er mange skjulte og fastbundne krefter å hente. Deltagelse i et politisk målrettet fellesskap, enten det er i partiet, fagforeningsopposisjonen, kvinnegruppa eller hva, burde i seg sjøl kunne være (og er ofte) en motgift mot lammende nevrosen. Å leve halvt eller lammes helt blir spørsmålet. ■

Noter

1) Som han senere brøt med. I sin «amerikanske» periode i 40- og 50-åra hadde han brutt med både psykoanalysen og marxismen.

2) Freud f.eks. anså at nevrosens grunnlag lå i all menneskelig kultur overhodet, pga. at undertrykking av kjærlig-

hets/seksualdrift (libido) var en forutsetning for opprettelse av samfunnsmessig fellesskap.

3) Ikke det samme som mangel på evne til ereksjon, utløsning eller forsvidd til det man ofte kan forbinde med orgasme. Reich definerer det som «evnen til uten hemninger å gi seg over til den biologiske energistrøm, evnen til total utladning av all oppdemmet seksuell opphisselse gjennom uviktlige lystbetonte kroppssammentrekkninger.» (Reich s.77) Mangel på total og fullstendig orgasme fører til lystangst, som igjen fører til dannelse/styrking av kroppsspanseret. Dette fører inn i en ond sirkel, pansringer i bekkenpartiet, vil f.eks. forhindre de spontane, ikke-viljestyrte høftebevegelesene som er nødvendige for orgasmen. Ordet seksualøkonomi henspiller mao. på hvordan kroppen «økonomiserer» med sin energi, balansert kropp og balansert sinn er to sider av samme sak for Reich.

4) Dette har å gjøre med hva som i psykoanalytisk teori kalles adipsuskomplekset. Familieforholdene oppmuntrer til incestuøse ønsker hos barna samtidig som denne lysten er tabu. Når de odipale konflikter (eller det incestuøse ønsket) fortreges til underbevisstheten vil det forårsake nevrosen. Hvis konflikten ikke fortreges vil den ikke føre til nevrosen forutsatt at barna har mulighet for erotisk utfoldelse med jevnaldrende. (Dette er Reichs syn ifølge Mitchell) Synet innebærer at man anerkjenner barnets ønske om erotisk kontakt med foreldrene uten å innfri ønsket. Slik mente han det var hos Trobriandrene. Her ble da også barna oppmuntrer til seksuell praksis.

5) For folk som er interessert i å sjekke hva Marx sier om dette temaet, vil jeg henvise til «Den Tyske Ideologi» og «Økonomisk-filosofiske manuskripter». Her vil man se at Marx på ingen måte er en teoretiker uten psykologisk innsikt.

Referanser

J.Mitchell: *Psykoanalyse og Feminism. Freud, Reich, Laing and Women.*

W.Reich: *Orgasmens funksjon*

K.Marx: *Skrifter om den historiske materialismen.*

Trobriander-menn danser med kvinneskjørt. Milamala er en feiring av skjønnhet og seksualitet og symboliserer samtidig foreningen mellom mannlig og kvinnelig livsverden.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

Ole Brumm
Filosofi

Av Jon Sandvik

Sprett, Nasse Nøff og Ole Brumm hadde gått seg vill i 100-meters skogen. Egentlig var det Tigergutt, den alt for selvsikre Tigergutt som skulle gåes vill. Men Tigergutter finner alltid veien hjem, selv i den tykkeste tåke.

«Kanskje vi skulle prøve å finne tilbake til sandgropa,» sa Ole Brumm, «for hver gang vi prøver å finne veien hjem finner vi bare denne gropa.»

Hvem har ikke en eller annen gang reagert som Ole Brumm; du har et uløselig problem, samme hvor mye du rynker panna, du kan tenke så det knaker, du står bom fast. La meg prøve noe helt villt, tenker du. Når fornufte ikke strekker til griper vi til ufornuften. Finnes det noe tredje alternativ?

Den franske poststrukturalismen representerer et sånt reaksjonsmønster innen de akademiske miljøer. Den åndelige avmakt satt i system.

Poststrukturalisme er nok et navn på dette «nye» franske som også kalles postmodernisme. En merkelapp som passer på alt og ingenting. Heftige malerier, litterær linjegymnastikk og arkitektonisk kitsch, alt er postmodernistisk. Vis meg noe outrert og jeg skal vise deg noe som kan kalles postmodernistisk.

Poststrukturalismen er den tankeretningen som knytter alt dette outrerte sammen, og forteller oss at det er noe positivt, noe verdt å ha.

Kanskje postmodernisme bare er en ny merkelapp på gamle varer? La dette være utgangspunktet for et forsøk på en avmystifisering av tankene til Jaques Derrida, en av de fremste eksponentene for poststrukturalismen.

Virkeligheten blir språk

Med «strukturalismen» til sosialantropolgen Claude Lévi Strauss, ble språkvitenskapen innført som norm for samfunnsvitenskapene.

Levi Strauss snudde opp ned på sosialantropologien ved å sette kulturelle trekk, som symbolisme, mytologier og ritualer i fokus. For den klassiske sosialantropologien var dette «pynt» oppå den «harde» strukturen som holdt samfunn sammen. Klassisk sosialantropologi var opp-tatt av den samfunnsmessige «hardware», akkurat som Marx med sine kategorier som produksjonsforhold, klasser, vare, verdi etc. Det Levi Strauss gjorde var så og si å forsteine den samfunnsmessige «software». Han studerte kulturelle fenomener som om de var et slags språk, med sin egen grammatikk etc.

Det er ikke meningen å fokusere på Levi Strauss som politiker, han tok svært få eksplisitte politiske standpunkter. Stukturalismen har først og fremst alltid vært

IDEOLOGISKE SIDESPOR

en akademisk disiplin, men som det har den hatt en stor innflytelse på den vestlige intelligentsiaen. Den har satte en norm for hva intellektuelle skal tenke på, og hvordan.

Levi Strauss gjorde opprør mot en tradisjon inne sosialantropologien som forfektet å studere menneskesamfunna på en objektiv, naturvitenskapelig og klassenøytral måte. Samtidig var også han fange i noen av de samme krava til vitenskapelighet som dem han gjorde opprør mot.

Han valgte språkvitenskapen som vitenskapelig modelle fordi en moden vitenskapelig disiplin måtte ha a) universelle objekter, b) en homogen metode og c) en konsensus blant utøverne av disiplinen om grunnleggende antagelser. Det er klart at så strenge krav til vitenskapelighet for evig og alltid må utdefinere en mengde ting som objekt for vitenskapelig undersøkelse.

Språk, som vi alle deler eller kan dele, kan kanskje studeres på denne måten, men hva med allt det vi uttrykker med språket vårt?

Så når Levi Strauss studerte mytologi, så var det ikke hver enkelt mytes innhold som var viktigst, men heller hvordan forskjellige myter sto i forhold til hverandre og ga opphav til nye myter.

Denne svært abstrakte tilnærminga kunne også føre til en ganske lettvtint omgang med sannheten. Når Levi Strauss blei kritisert for å ha fabrikkert enkelte søkte fortolkninger, kunne han svare *«det går ut på det samme om indianernes tanker formes av min tenkning, eller om mine tanker formes av deres tenkning.»*

Levi Strauss gjorde også opprør mot en Eurosjåvinistisk tradisjon innen sosialantropologien. Der ikke-europeiske folkeslag blei sett på som tilbakeleggende, og som det var vår oppgave å sivilisere.

Men for å få til dette oppgjøret måtte han forkaste enhver forestilling om historie som en logisk og retningsbestemt prosess. Trossetningen blei: *«Jo mer ting forandrer seg, jo mer forblir de det samme»* Dette metodologiske standpunktet utdefinerte også studiet av årsak-virkning forhold.

En kan være storsinnet til et sånt standpunkt, og si at tanken bak er god. Men først og fremst er standpunktet veldig virkelighetsfernt. De aller fleste mennesker tvinges daglig til å ta stilling til konflikter i lys av historiske erfaringer: *Har «vi» levd over evne? Fører marxismen til Gulag? Er AIDS Guds straff for homofile?* Når svaret på et sånt spørsmål betyr noe for deg, så er du enten enig eller uenig i svaret. Du prøver ikke å abstrahere det bort.

Ikke oppfatt dette som noe forsøk på et «endelig oppgjør» med strukturalismen. Her har jeg trukket fram noen elementer som overtas av poststrukturalismen, og som jeg sjøl syns er lite tiltrekkende. Lite tiltrekkende på den måten at som -isme har den lite å gi oss som er opp tatt av politikk. Vi som ser det som vårt mål å *forandre verden, ikke å fortolke den* som Marx sa.

Levi Strauss ville altså studere menneskesamfunn slik en språkforsker studerer språk. Sånn prøvde han å stu-

CARICATURES.

I Derridas system er forholdet mellom betegnelse og ting relativt. Derfor lar vi leseren selv velge den Derrida hun liker best blant disse 16 bildene. Om ingen av dem skulle falle i smak får hun tegne et portrett selv!

dere hva som er sant (i betydningen «dette kan ikke diskuteres») uten å ha mening (i betydningen «jeg mener»).

Antipositivisme

Et sånt kjærlighet/hat forhold til sannhet/mening finner også Derrida igjen hos filosofer som Hegel, Nietzsche, Husserl og Heidegger.

Bakgrunnen for problemet som opptar Derrida er vel omtrent slik: Alle disse filosofene hadde avvist et empiristisk eller positivistisk syn på erkjennelsen. Altså at virkeligheten liksom skulle regne ned over erkjennelsen som små pakker med data, eller fakta. *Alt vi erkjenner*

IDEOLOGISKE SIDESPOR

blir forståelig i lys av andre tidligere erfaringer, eller på grunn av sin sammenheng med andre ting. (Tenk bare på disse konkurransene som løssalgssavisene presenterer før Jul og i agurk-tida, der de viser et lite utsnitt av et større bilde, og leserne skal gjette hva bildet forestiller.)

Dette kan også illustreres med et par eksempler fra naturvitenskapen. For eksempel er alle i dag klar over at jorda beveger seg rundt sola. Det som imidlertid er umiddelbart gitt for oss er derimot at sola beveger seg rundt jorda. Vi veit mer enn det umiddelbart gitte, som gjør at vi ikke lar oss lure av framtrekkesformer.

Et annet eksempel. Delfinene lager korte klikkelyder. De sender ut disse klikkelydene for å kunne orientere seg etter ekkoene. Akkurat som flaggermusene. Akkurat som en radar, som registrerer ekkoene fra sine egne radiobølger. Akkurat som menneskene med synet orienterer seg etter reflekser av lysbølger. Vi trekker paralleller mellom forskjellige ting, forstår noe som «det samme» hos noe «annet».

Men til problemet. Problemet er: Hvis all erkjennelse hviler i en seng av allerede forutinntatt mening, hvis vi forstår noe fordi vi så og si allerede har forstått det på forhånd - hvor kommer da kunnskapen fra?

Nietzsche sa at sannheten var illusjoner som vi hadde glemt var illusjoner «mynter som er brukt så mye at de har mistet sitt bilde, og derfor ikke lenger betraktes som mynter, men som metall» Hans Zarathustra var en profetisk lovgiver, en som sa at slik og sånn skal tingen være, en som ga metallet nytt bilde og lagde mynter.

(Hegel skal vi komme tilbake til, Heidegger våger jeg meg ikke på) Det viktigste her er ikke de filosofiske svarene, men selve problemkomplekset som poststrukturalister som Derrida er fanget i, og som de prøver å komme seg løs av.

Dekonstruksjonisme

Det første som må være klart når vi skal nærme oss Derridas tenkning, er at han ikke har noe å si. Altså ikke noe konkret. Han er ikke opptatt av vitenskapelige, politiske eller kunstneriske problem. Hvis han har et budskap, så er det et metabudskap. Et budskap om hva det er som skjer når vi sender budskap.

Derrida har en metode som han kaller dekonstruksjonisme, og som han stikkordsmessig beskriver som en parasittisk lesning av andres tekster. Det betyr at han snylter på det andre har filosofert før han. Han tar en bok av Hegel, eller av Genet, og begynner å manipulere og kna det som står i dem.

(Dette skal vi ikke syns er dumt, for man kan bli klok av å lese bøker, selv om de færreste blir guruer av det.)

Første ledd i dekonstruksjonismen er å snu opp ned på enhver mening. Hvis fx. en filosof argumenterer for at tale forutsetter språk, så må Derrida gjøre et poeng ut av at språk forutsetter tale.

Andre ledd er å vise at det ikke fins noe meningshierarki, men at begge ledd i motsetningen forutsetter hverandre.

Hvis Derrida skulle dekonstruere en tekst som argumenterte for at etableringa av et sosialistisk demokrati var en forutsetning for å unngå kontrarevolusjon, så ville han bringe til torgs alle argumentene for at undertrykkelsen av de kontrarevolusjonære kreftene var en forutsetning for å sikre det sosialistiske demokratiet.

Ikke fordi han var enig i noe som helst standpunkt, men nærmest for sportens skyld. Målet er å vise at enhver logisk bestemmelse forutsetter sin motsetning. Fx. at du ikke kan tenke demokrati uten samtidig å tenke diktatur, og vice versa.

Det Derrida vil vise oss er en vei til kritisk innsikt. Men er det den veien de fleste av oss følger når vi leser andres meninger? - Det å leite etter selvmotsigelser og uforklarte forutsetninger?

Nei, Derridas kritikk er en metakritikk, og når han tviler er det en metatvil. Han innrømmer gjerne at andre kan ha en konkret grunn til å tvile på noe konkret, men sjøl tviler han ikke på noe annet enn at det finnes en sannhet. *Den eneste sannheten han ikke tviler på er at to motsatte standpunkter forutsetter hverandre, noe han aldri blir trøtt av å demonstrere.*

Dette lille filosofiske poeng utvikles så til en altomfattende dyd. Ubestemthetens dyd. Han har en historie om et postkort som kommer til feil adresse. Historien skal vise hvordan noe som virker fullkomment autentisk, kan være inautentisk.

(Jeg husker sjøl da jeg var 18 år og gikk det første semesteret ved realfag på Blindern. En dag fikk jeg et brev, adressert til meg, med en oversikt over hvor mange timer jeg hadde undervist ved det juridiske fakultet siste semester.)

Alle veit hvor livaktig en drøm kan være. Men ikke alle gjør et sånt nummer ut av det som Derrida. Han sier ikke at alt vi opplever er en drøm, men det kan være det.

Det som de fleste av oss oppfatter som fenomener i språket trekker altså Derrida langt ut i virkeligheten, idet han gjør virkeligheten om til språk. I stedet for objekter setter Derrida en uendelig rekke med tegn for tegn.

Dette vil han selvsagt ha applaus for, men har han gjort noen stor kunst? Når vi sier at «elektronet er en partikkel» så har vi erstatta et tegn med et annet. all forklaring er sånn. Språket fungerer sånn, og å påpeke det er ikke mer revolusjonerende enn å forklare at en som går, først flytter det venstre beinet foran det høyre, og så det høyre foran det venstre. Det er heller ganske tungvint.

Den store kunsten består i å sette de riktige tegna. Å forklare objektet riktig. Fx. en ku er et pattedyr, mens *Oscillatoria Aghardii* er en blågrønn bakteria. Hvis Derrida nå innvender at dette ikke sier han noen ting, så er det værre for han. For at det kan si han noe er hevet over enhver tvil. Han trenger bare å studere litt biologi først.

I stedet for å beskrive virkeligheten, beskriver han vår beskrivelse av virkeligheten og trur at jobben er gjort med det.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

Det er forskjell på ideen om en ting, og tingen selv (men hva så?)

Differance

Men nå kan heller ikke Derrida si at virkeligheten består av språk og metaforer, for det ville være å ta stilling mellom beskrivelse og virkelighet og si at beskrivelse var primært. Siden dette ikke sømmer seg en god dekonstruksjonist, så døper han om «språk» til «text» og «metafor» til «grafem». Dette er det allmene settet av tegn som inneholder både virkeligheten og virkelighetsbeskrivelsen.

(Eller som bestemmer virkeligheten og virkelighetsbeskrivelsen. Eller tvert om selv blir bestemt av dem. Eller ingen av delene, eller noe sånt. Det skal være tåke-te.)

Nåvel, han har etablert virkeligheten som et slags språk. I denne virkeligheten er det en strøm av forskjellige hendelser, som tilsvarer talestrømmen innen språket, og her finnes de meta-språklige reglene alt dette tilfeldige skjer innenfor. Men er dette en text som er skrevet en gang for alle? Eller, hvis ikke, hvem skriver den? Hvordan skjer det noe her. Hva skaper forandring?

Urokråka i dette metaspråket, eller Texten, er en agent som Derrida har kalt *Differance*. Den har noe til felles med dialektikkens «motsigelse», den indre drivkraften bak enhver utvikling (slik dette beskrives av dialektikere). *Differance* er ikke-identiteten mellom grafemene, elementene i Derridas meta-språk (eller virkelighet). Den har to kjennetegn: Den er polemisk skapende, og den utsetter mening i det uendelige.

Polemisk skapende betyr platte ordspill. Å utsette mening betyr å slippe å ta stilling til noe som helst.

Det er mulighet for forandring i Derridas system, men ikke utvikling. *Differance* er ei urokråke og ikke en drivkraft, fordi utvikling og drivkrefter impliserer mål og

mening, og det er noe Derrida ikke innlater seg på. Så her er et viktig skille mellom Derridas system og dialektikken, som jeg skal komme mer tilbake til siden.

Poststrukturalisme er altså avmakt satt i system, supplert med hektisk armveiving for å gi inntrykk av at noe skjer.

Om Derridas filosofi gjelder det at det han vinner i bredde taper han i dybde. Hvis du skal orientere deg i Oslo, så hjelper det lite med et Norgeskart i skala en til fem millioner. Enda mindre hjelper det med en allmen beskrivelse av hva et kart er — forskjellige steder satt i forhold til hverandre ved hjelp av grenser. Og dersom du attpåtil forestiller det at du kan konstruere ditt eget kart uten å kjenne området som skal kartlegges, da er du ille ute.

Derrida har bygd opp et system omkring spørsmålet: hva er mening? Og han har gitt et svar i retning — alt er bare prat, prat videre. Nå kan dette overføres i politikken som spørsmålet: hva er rett? Eller i kunsten som spørsmålet: hva er vakkert? Overalt blir det praktiske resultatet et ureflektert frikort til alt som er outrert, anderledes og sjokkerende nytt. Modernismens endestasjon altså, hit men ikke lenger går banen.

Men hvis ikke Derrida?

De aller fleste av oss er omgitt av mening hele tida. Enten det er på jobb, i politikken eller bare i det trivielle hverdagslivet, så konfronteres vi stadig av spørsmål som skriker etter riktige svar. En filosofi som forklarer at ingen mening er mulig, er ganske meningsløs for oss. Vi har rett og slett ingen bruk for dette språkspill-systemet der alt er tillatt og ingenting mulig.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

Samtidig må det innrømmes at Derrida griper fatt i et viktig problem: Hvordan får vi ny kunnskap? *Når slutter vi å gjenta det gamle med forskjellige ord, og sier noe virkelig nytt?* Matematikk fx. er noe vi veit. 7×3 veit vi at er det samme som å legge sammen 7 3 ganger. Vi veit at svaret er 21. Vi veit ikke umiddelbart hva 127×84 er, men vi veit hvordan vi kan finne det ut. At $1 + 1 = 2$ er også bare noe vi veit og ikke noe vi forstår.

Så all logisk tenkning hviler på en uforklart grunn. De første prinsippene som all annen kunnskap utledes fra, hva forklarer dem? Dette problemet blir veldig klart i for eksempel kjernefysikken. Her er det etablert en beskrivelse av de mest grunnleggende byggsteinene i universet, de såkalte kvantepartiklene, som sier at de er både bølge og partikkel på en gang. De kan ikke forklares ved noe mer grunnleggende, vi er tvunget til å godta denne beskrivelsen som utgangspunkt, fordi vi ikke har noen bedre alternativ forklaring. Dette har gitt opphav til en mengde kvasi-religjose spekulasjoner der et eller annet Guds-substitutt, en livgivende kraft, puttes inn i kvantestørrelsene.

La oss ikke fortape oss i fysikken, dette er bare et forsøk på å illustrere hvordan det i enhver tenkning finnes uforklarte elementer, ting vi bare tar for gitt. Og det Derrida vil er å tvinge oss til å stille spørsmålsteget ved dette. *Med hvilken rett taes noe som helst for gitt?* Dette er et

Petter Smart demonstrerer den spekulative tenkningens begrensning. Tegning Erik Tunstad.

spørsmål du i prinsippet kan stille til enhver bestemmelse. Fx. er kuer og hester pattedyr? Eller, er Steigan og Gorbatsjov marxister? Spørsmålet er ikke alltid like relevant, men i alle fall greit å ha i bakhue.

Fra Kant til Hegel

Dette problemet «hvordan kan vi vite hva som virkelig er sant?» som Derrida hele tiden kretser omkring, var også Kants store problem. Kants svar var at sannheten blei bestemt av en vekselvirkning mellom «den rene fornuft» og «tingen i seg selv». For Hegel og den marxistiske tradisjonen etter han var dette svaret lite tilfredsstillende.

Ikke fordi de ville benekte at vi har en fornuft, noe som forsøker å skille likt og ulikt blant alle de forestillingene vi har. Fornuft virker som et fornuftig begrep. Heller ikke for å benekte at det finnes «ting i seg selv», som finnes «der ute» og som er opphavet til alle forestillingene våre.

Men fordi «den rene fornuft» og «tingen i seg selv» blei plassert i to adskilte verdener. *Tingen i seg selv var noe vi per definisjon ikke kunne vite noe om. Først etter at den var gitt en form av vår fornufts kategorier, blei tingen den vi kjente, en «ting for oss».*

Kant hadde altså ikke løst problemet: hvordan kan vi vite hva som er sant? - men satt nye navn på det. Hvor kommer fornuften fra, og hvordan får den forestillinger om en ting som «i seg selv» per definisjon er uerkjennbar?

For Hegel måtte hele problemet stilles på en annen måte. Han ville spørre: *Hva må vi ta for gitt når vi begynner å tenke?* Og hans mest grunnleggende svar var at *både våre forestillinger, og virkeligheten, var Ånd.* Dette kalles en «enhet av motsigelser» men er ikke mer mystisk enn fx å si at de to forskjellige tingene gorilla og menneske begger er primater. Eller fx. å si at Gro Harlem Brundtland og Jon Sandvik begge er mennesker.

Denne enheten mellom erkjennelse og virkelighet i Ånd, var Hegels grunn for at vi var i stand til å skille mellom en riktig og en gal forklaring på et fenomen. For Hegel så var sannheten «*Åndens vei til selverkjennelse*». Ånden var hele tiden i utvikling, en utvikling som så og si beveget seg fra to motsatte poler og i hver sin retning, samtidig.

Fra den ene enden, i naturen, utvikler ånden seg som naturlover, som gjennom naturhistorien gir opphav til stadig nye organisasjonsnivåer av materien: Etter «The big bang» oppstod først kjernepartiklene, så atomene, deretter stjernehoder og solsystemer. Den molekylære utvikling ga opphav til biokjemiske stoffer, som seinere utviklet seg til liv. Dyra og menneskene oppstod, menneskene danna samfunn, og hele den kulturhistoriske utviklinga tok til.

Fra den andre enden, i kulturen, har ånden utvikla seg som menneskesamfunnas kollektive bevissthet, som

I motsetning til Derridas «Grafematikk» anser den marxistiske dialektikken at tenkning er et moment i den menneskelige praksis, og at den er en prosess i stadig utvikling.

gjennom generasjoner har samla seg en stadig dypere forståelse av de lovene som styrer utviklinga av de forskjellige trinn i natur og kulturhistoria.

Praksis

Den dialektiske måten å stille opp forklaringer på som følger av Hegels filosofi, blei overtatt av Marx og Engels. Forholdet mellom virkelighet og beskrivelse er også hos dem en «motsigelsens enhet», men her på materialismens grunn. «Verdens enhet består i dens materialitet» erklærte Engels.

Motsigelsen kan bestå i det helt banale at «en ting er en ting» og «en tanke er en tanke». Fx. er det stor forskjell på om jeg forestiller meg en flaske rødvin foran meg på bordet, eller om det faktisk står den der.

Et mer fruktbart element i motsigelsen mellom beskrivelse og virkelighet, er at vi bare beskriver en liten del av virkeligheten - den som svarer til våre interesser i sakens anledning. Om rødvin, vil kanskje du si at det er noe som fortrinnsvis kjøpes på polet eller på restaurant, og som gjør deg «anderledes» når du drikker det. En kjemiker vil snakke om vann, alkohol og aromastoffer, mens en sosialmedisiner har sin tredje oppfatning av hva rødvin er.

Dette med interesser, bringer oss over til enheten mellom erkjennelse og virkelighet. *Tenkning er ett ledd i vår komplekse adferd, som i siste instans skal tilfredsstille visse praktiske siktemål.* Og i denne praksisen er tenkningen sekundær. —Før menneskene kan begynne å tenke må de spise, dette er marxismens banale brudd med Hegel.

La meg prøve å illustrere den fornuft som måtte ligge i dette. Hvis du leiter etter svaret på et spørsmål, så setter

IDEOLOGISKE SIDESPOR

du deg ikke rett ned og slipper fantasien løs. Du samler først all mulig relevant informasjon, og så kan du spekulere. Hvis du ikke veit noen ting på forhånd, så vil fantasien din bare produsere tåpeligheter. (Petter Smart dyr er sanne tåpeligheter, fantasifostre uten rot i virkeligheten).

Vi kan også spørre: Hva mener andre om min teori? For selv om våre tanker gjenspeiler interesser, så trenger ikke det å bety at tankene våre er reint subjektive og vilkårlige. Fx beveger vi oss alle i det samme tyngdefeltet, vi står i et av noen få produksjonsforhold, og tilhører et av to kjønn. I praksis ligger altså også grunnen for enhver *intersubjektivitet*, det at vi forstår hverandre når vi prater.

I praksis ligger også erkjennelsens svar på «*det naturlige utvalg*» hos Darwinismen. Vi kan pøse ut så mange teorier vi bare orker, men i praksis prøves, forkastes og utvelges ideer. Om jeg bare har produsert tankespinn, vil vise seg i praksis. Kan ideene settes i produksjon? Kan de veilede en revolusjon? Kan de føre til at jeg søker ny kunnskap på en mer fruktbar måte?

Så la oss en siste gang vende tilbake til Derridas problem: hvor kommer de riktige tankene fra? Fra praksis svarer marxismen. Dette betyr at praksis er den grunn som all vår kunnskap hviler på. Samtidig er det fra praksis at kunnskapen imperium røver stadig nye områder.

Det innvendes ofte mot dialektikken at den er et slags trylleformular som trekkes fram hver gang noe «ulogisk» skal forklare. Hvis jeg innrømmer at det er noe sant i dette, så betyr det ikke at jeg gjør dialektikken til et pass som fritar en fra å argumentere.

Gjennom artikkelen har jeg flere ganger prøvd å argumentere for at alt som er logisk, i siste instans hviler på en ulogisk grunn, noe vi bare tar for gitt. Denne grunnen blir alltid beskrevet ved hjelp av en slags spekulativ tenkning.

Men ulik Derridas tøylesløse Difference, så hviler den marxistiske dialektikk på en samfunnsmessig praksis, og erkjenner sin plass i en kunnskapshistorisk sammenheng.

«Hvordan kan du være så sikker på at dette er veien hjem Brumm?» spurte Nasse Nøff.

«Jo» svarte Ole Brumm «jeg har 10 honningkrukker hjemme i skapet mitt, og nå kan jeg høre helt tydelig at de roper på meg.» ■

Litteratur

J.G.Merquior: *From Prague to Paris. A critique of structuralist and poststructuralist thought.*

J.Llewlyn: *Derrida on the threshold of sense.*

G.Rose: *Dialectic of Nihilism. Poststructuralism and law.*

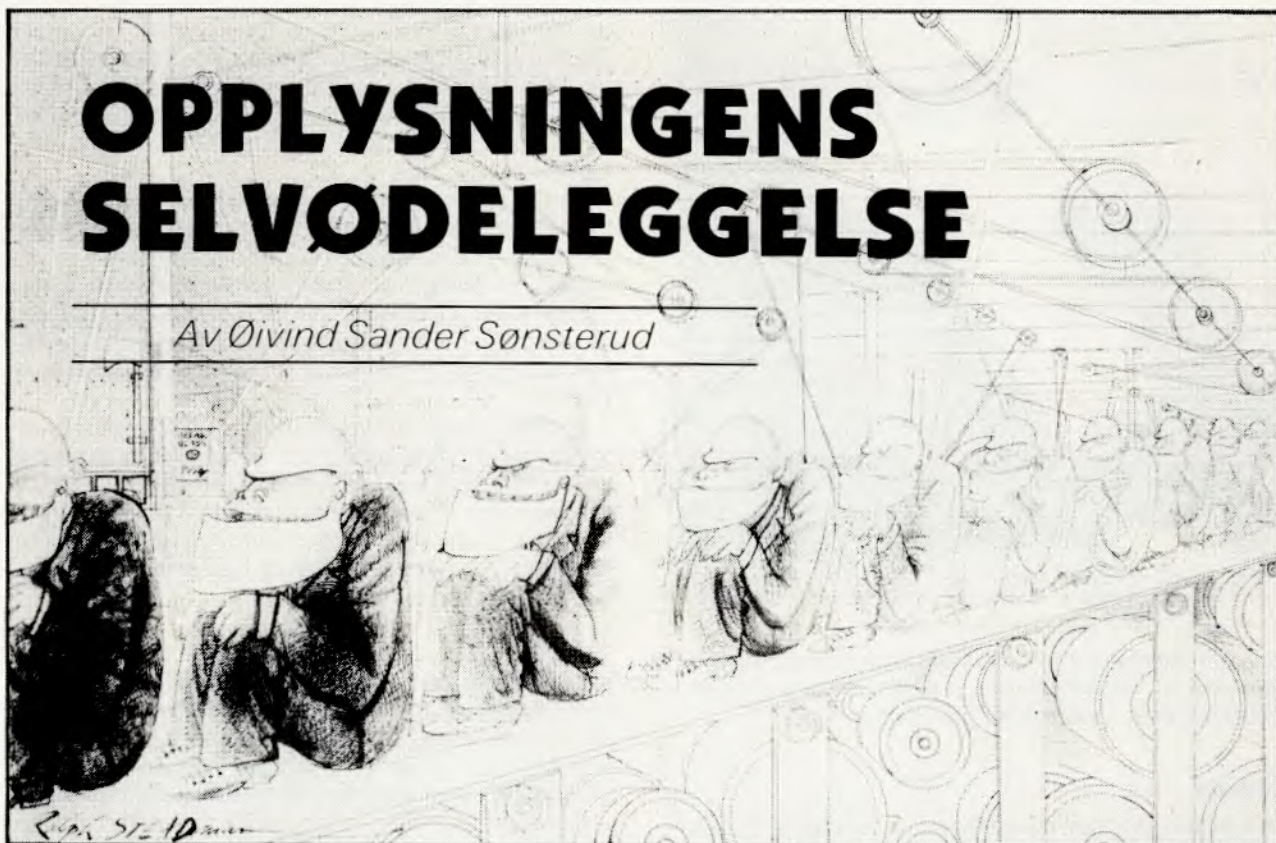
E.Krause-Jensen: *Nomadefilosofi.*

J.Hartnack: *Fra Kant til Hegel. En nytolkning.*

IDEOLOGISKE SIDESPOR

OPPLYSNINGENS SELVØDELEGGELSE

Av Øivind Sander Sønsterud

Frankfurterskolens marxisme, den såkalte «Kritiske teori» ble utviklet i mellomkrigstida under inntrykk fra arbeiderbevegelsens nederlag, fascismen og kulturindustriens oppkomst.

Sentralt står forestillingen om at proletariatet hadde mistet sitt revolusjonerende potensiale, og at det dermed ikke fantes noen frigjøringsagent mer.

Kapitalismens vareproduksjon hadde etablert den «instrumentelle fornuft» som et universelt herredømme forhold.

Marx hadde sett historien i likhet med Hegel som et krisekompleks, i påvente av en endelig forsoning. Men i motsetning til Hegel som allerede hadde forsonet verden i sitt eget hode, mente Marx å befinne seg på terskelen til denne forsoning, som en virkelig historisk bevegelse.

I anknytning til kriseoppfatningen er det at kritikken ehvervet den særlige status den aldri tidligere hadde hatt, -som en objektiv virkende komponent i en krisekonstekst. Kritikken skulle ikke begrense seg til passiv beskrivelse, den skulle opptre *begripende*.

Hele dette resonnementet hviler på opplysningstidens overbevisning om muligheten av det myndige menneske, realisert gjennom sin egen fornuft. Opplysning er med Kants ord «menneskets utgang fra sin selvforskyldte umyndighet», umyndighet forstått som manglende evne til å nyttiggjøre seg sin forstand uten å være ledet av noe annet.

Den historiske krisekonstellasjonen Marx så seg stillet overfor rommet to aktive komponenter: kapitalens akkumulasjonsdynamikk og det organiserte proletariatet, i hvilken kritikken skulle inngå som en tredje komponent, ved at proletariatet integrerte kritikken i sin *selvkritikk*, (kritikken av sine egne eksistensbetingelser). Proletariatet identifiseres således som fornuftens agent. Kampen for å oppheve seg selv som proletariat (selvkritikken) faller sammen med frigjøringen av *hele* samfunnet. Proletariatet inkarnerer dette samfunnets sanne

IDEOLOGISKE SIDESPOR

bevissthet. Dets frigjøring innebærer realiseringen av det sanne menneskelige samfunn, som det borgerlige bærer med seg som mulighet, i og med produktivkraftenes utviklingsnivå. «Det sanne menneskelige samfunn» som fornuftens realisering, understreker at fornuften ikke blott er en bevissthetskategori, noe en *har*, men noe en *er i*.

Agentens bortfall

Frankfurterskolens to mest framtrepende representanter, Max Horkheimer og Theodor W. Adorno ønsket å se sin egen produksjon i fortsettelsen av det store frigjøringsprosjektet. Imidlertid fant de begivenhetene i Europa på 20-, 30- og 40-tallet så skjellsettende at de mente kritikkens grunnlag hadde endret seg totalt. Arbeiderklassens nederlag i Vesteuropa etter første verdenskrig etterfulgtes av fascismens seier, det til tross for en kriseherjet kapitalistisk økonomi. Virkeligheten gikk til venstre men politikken til høyre. Også der hvor fascismen ikke seiret registrerte de en tiltakende integrering av frigjøringsagenten.

Frankfurterskolens bestrebelser på å skjønne reaksjonens triumf avstedkom en teoriproduksjon som spendte over alt fra økonomismemodeller via sosiokulturelle til sosialpsykologiske forklaringsskjemaer. Hva de sto igjen med etter 2. verdenskrig var en hel historieteori, influert av foruten Marx; Nietzsche, Weber, Freud og Lukacs. Proletariatets fall som historisk agent anså de nå som fullbyrdet. Dermed hadde også klasseforholdet mistet sin endringsdrivende kraft, sin status av aktiv komponent. Europas historie syntes å lukke seg for politisk praksis.

Den instrumentelle fornuften

I «Opplysningens dialektikk» tok Adorno og Horkheimer på seg oppgaven å besvare spørsmålet om «hvorfors menneskeheten istedet for å tre inn i en sann menneskelig tilstand, sank ned i et nytt barbari... Den første gjenstanden vi hadde å undersøke var: Opplysningens selvødeleggelse. Vi nærer ingen tvil om at friheten i samfunnet er uadskillelig forbundet med den opplysende tenkning. Dog tror vi å ha erkjent like klart, at denne tenkningens begrep, ikke mindre enn de konkrete historiske formene, de samfunnsmessige institusjonene som den er knyttet sammen med, bærer i seg kimen til det tilbakeskritt som i dag viser seg overalt.»

At nederlaget ligger latent i selve frigjøringsprosjektet er her den grunnleggende antagelsen.

Marx hadde ment at historien først lot seg erkjenne som historien om klassekamper i den kapitalistiske epoken, fordi klasseforholdet her avtegnet seg i en rendyrket form, tilgjengelig på en matematisk formel (merverdiens rate). Horkheimer og Adorno oppgir aldri begrepet om klasseherredømmet, men poengterer dette herredømmets karakter av å være avledet av produktivkraftene,

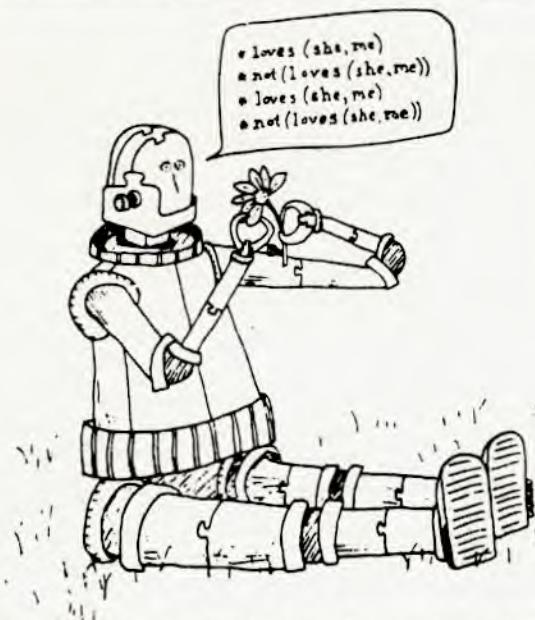
av herredømmet over naturen. Historiens grunnrelasjon er menneske-natur.

De trekk det borgerlige samfunnet oppviste i den sein-kapitalistiske fasen ledet forfatternes oppmerksomhet hen på den *fornuftsform* som eksponerte seg i dette samfunnet. Ikke bare fascismen, men enhver form for autoritær integrering, formidlet gjennom øket rasjonalisering, monopolisering og kulturindustri, ledsaget av en tiltakende svekkelse av det autonome individet (opplysningens menneskeideal) overbeviste dem om at fornuften som værenskategori var i ferd med å utslettes til fordel for en ren maktlogikk. Med utsiktspunkt i en historisk situasjon hvor virkeligheten totalt var underlagt varens herredømme, hvor dennes rasjonalitet, den abstrakte bytteverdien hadde kolonialisert enhver konkret bestemmelse, syntes ikke lenger maktens historiske substans å ligge i klassemakt, men i den identitetslogiske el. instrumentelle fornuften. Varefetisjen, det konkrete innholdets opphevelse i abstraksjonen blir således å forstå som en framtreddesform av en rasjonalitet som har forfulgt Vestens sivilisasjon siden begynnelsen.

Frankfurterskolen. Bak Horkheimer, foran fra venstre; Marcuse, Adorno og Habermas.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

All tenkning er blitt underordnet produksjonen, her er også muligheten for kjærlighet programmert, og en maskin er satt til å finne svaret.

Mythos-Entsauberung

I henhold til de to forfatterne trådte det vestelige mennesket inn i sivilisasjonsprosessen idet det maktet å konstituere seg som subjekt, idet det evnet å legge en avstand mellom seg selv og den hetrogene natur, som det tidligere hadde vært en del av.

Det mytiske mennesket hadde opplevd seg selv som en umiddelbar del av naturen, i dennes vold, prisgitt sin skjebne i en syklisk tidsoppfatning, uten begrep om utvikling. Spranget ut av denne tilstanden var den historiske frigjørings første akt. Imidlertid måtte spranget betales med forsakelse av egen natur. For å opprettholde seg som subjekt var mennesket henvist til å undervinne naturen (sub-jekt: det som underkaster), som permanent truet med å innhente det; den ytre natur, såvel som den indre. «Subjektets oppvåkneelse blir kjøpt gjennom anerkjennelsen av makten som alle forholds prinsipp». *Selvoppholdelse* nedfelte seg som motivasjonsgrunnlaget i den hvileløse streben som den europeiske sivilisasjonen lot seg tuft på, av Horkheimer og Adorno betegnet som *Entsauberung* (edrueliggjøring) - allerede av Marx kommentert som reduksjonen av menneskets vesen til middel for dets blotte eksistens.

Makten over naturen er uadskillelig knyttet til begrepet. Å gi tingen navn, å identifisere den er ensbetydende med å trekke den inn i en fortrolighetssfære, å oppheve noe av dens skremmende fremmedhet. I den mytiske verden sto ennå tegnet sin gjenstand mimetisk nær, hevder Adorno, det lot være å forfølge den gjennom tiltagende distanse. Abstraksjonen derimot, opplysningens (les: subjektets) verktøy, forholder seg til objektene som skjebnen, hvis begrep den netopp bestrebet seg på å ut-

slette: som likvidasjon. Som abstraksjon innebærer identifikasjon å *reducere* gjenstanden til tegnet.

Det er med abstraksjonen som med varen, den tilordner innholdet sin egen form, men forblir selv innholdsløs.

Sitt klareste uttrykk fant abstraksjonen i Kants filosofi, i det transcendentale subjektet. Horkheimer og Adorno skriver: «Intet annet bidrar fornuften med, enn ideen om den systematiske enhet, den faste begreplige sammenhengs formale elementer. . . . Fornuften er evnen til å avlede det særegne fra det allmene. Det allmenes homogenitet blir hos Kant garantert gjennom den rene forstands skjema.»

Å redusere det unike til eksemplar, å gjøre ulike like, å tvinge det over en fellesnevner, det er die *Entsauberung* i fotnoteformat.

Opplysningens tragedie besto så i at den identitetslogiske fornuften med kapitalismen utviklet et *universielt* herredømme. Den blotte selvoppholdelsesfornuften materialiserte seg i varemarkedet, - og heri ligger også opplysningens dialektikk: Frigjøringen fra naturen, forutsetningen for menneskelig frihet slår over i en ny naturtvang. «Hva som synes som den subjektive rasjonalitetens triumf, underkastelsen av alt værende under den logiske formalismen, blir betalt med fornuftens lydlige underordning under den umiddelbare faktisiteten. Jo mer tenkemaskineriet lar seg underkaste det umiddelbart værende, jo blindere lar det seg gjøre av dets reproduksjon. Dermed slår opplysningen tilbake i mytologien. I det mytiske bildets pregnans som i den vitenskapelige formelens klarhet blir det kjensgjerningsmessige evig bekreftet, og det blotte værende framholdt som mening.»

Vareherredømmet underlegger seg skånselsløs verden som middel. Varefetisjen, sier Adorno er ikke noe bevissthetsfenomen, men en matriell makt som *produserer* bevissthet. Gyldig i dette univers er bare det som lar seg bruke, som gir avkall på sin egen-finalitet. Så har da historien gitt Marx rett i at intet produksjonsforhold kan holde stand mot produktivkreftenes utvikling, -bare med den hake at det historiske framskritt Marx mente denne kjensgjerningen innebar ikke lenger hefter ved den. Monopolkapitalisme er avvikling snarere enn utvikling.

Kritikkens rest

Forfatternes historiekonsepsjon umuliggjorde kritikken i den form som her innledningsvis ble skissert. I resten av sitt forfatterskap trakk Horkheimer seg tilbake i moralistens rolle, begrenset seg til erindringen om hva Opplysningen engang bar bud om, konfrontert med det den hadde utviklet seg til.

En slik fullstendig resignasjon vegret Adorno seg overfor. «Filosofien som engang syntes utlevd» skriver han på de første linjene i sitt hovedverk *Negative Dialektikk* «forblir i live fordi øyeblikket for dens realisering ble forsømt. Den summariske dom at den bare har fortolket

Hitlers seier gjorde at Frankfurterskolen mistet troen på proletariatet som frigjøringsagent.

verden er en fornufts defaultisme etter at forandringen av verden mislyktes. Etter at filosofien brøt løftet om sin realisering er den uavendelig henvist til sin selvkritikk»

Kritikken hadde jo tapt sin posisjon som objektiv komponent i en kriseløsning. Om den fortsatt skal holde seg i live, kan den bare gjøre det i avstumpet form, som en slags semi- kritikk. Det viktige er at den innreflekterer denne omstendighet i sin utfoldelse. Kritikken, slik den overlever i filosofien, mener Adorno, kan bare arte seg som *negativ dialektikk*, med vekt på negativ. Skal filosofien holde i hevd sin pretensjon om å frigjøre, må den gi avkall på det positive sannhetsutsagnet. Dens oppgave som frigjørings tjener er ikke å produsere ny kunnskap, el. nye sannheter, men å besinne den kunnskap vi allerede er i besittelse av.

Fordi den vold den instrumentelle fornuften over, består i abstraksjonen, i reduksjonen av sin gjenstand, påhviler det filosofien å bidra til å bryte opp denne maktens trollbinding. Kravet om negativitet reiser seg slik i overensstemmelse med det marxistiske fornuftsbegrepet som værenskategori: Den positive sannheten, syntesen, negasjonens negasjon er bare mulig som en virkelig historisk tilstand. Derfor skal heller ikke den negative dialektikken forstås som en ny teori, men som en slags «praksis» i filosofiens medium.

Det slektskap filosofien har til kunsten ligger i formen. Siden filosofien ikke råder over noe privilegert ståsted for erkjennelse, eller noe metaspråk, står den igjen med *formen* til sitt foretakende.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

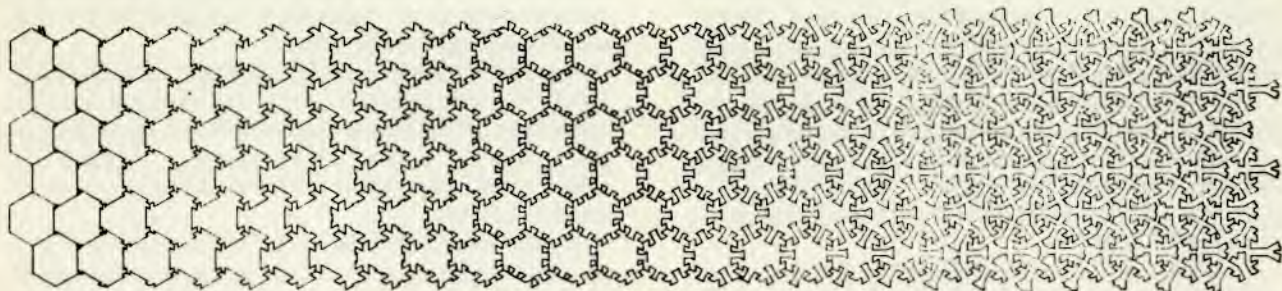
Den frigjørende filosofiske praksis er en slags mikrologi; antisystematisk og antipragmatisk. Dens strategi og mål er ett: å bringe begrepene ut av sin instrumentelle sammenheng og la dem inngå i nye konstellasjoner (Verfremdungseffekt), slik at deres fikserte betydning, deres knebling av objektet (Entfremdung), hvis sannhet det er om å gjøre, brytes: Å utsi det utsigelige, uten å ende i positive bestemmelser, å nå det ubegripelige gjennom begrepet, men slik at identifikasjon ikke inntreffer.

Likeledes med kunsten. Forsakelsen av egen natur, forbudet mot hengivelse til nytelsen, som fulgte av frigjøringen fra naturtvangen, trengte nytelsen, det skjønnene ut av selvoppholdelsens livspraksis og projiserte det som skinn. Den estetiske dimensjon var dermed gjort avmektig, men på samme tid også autonom.

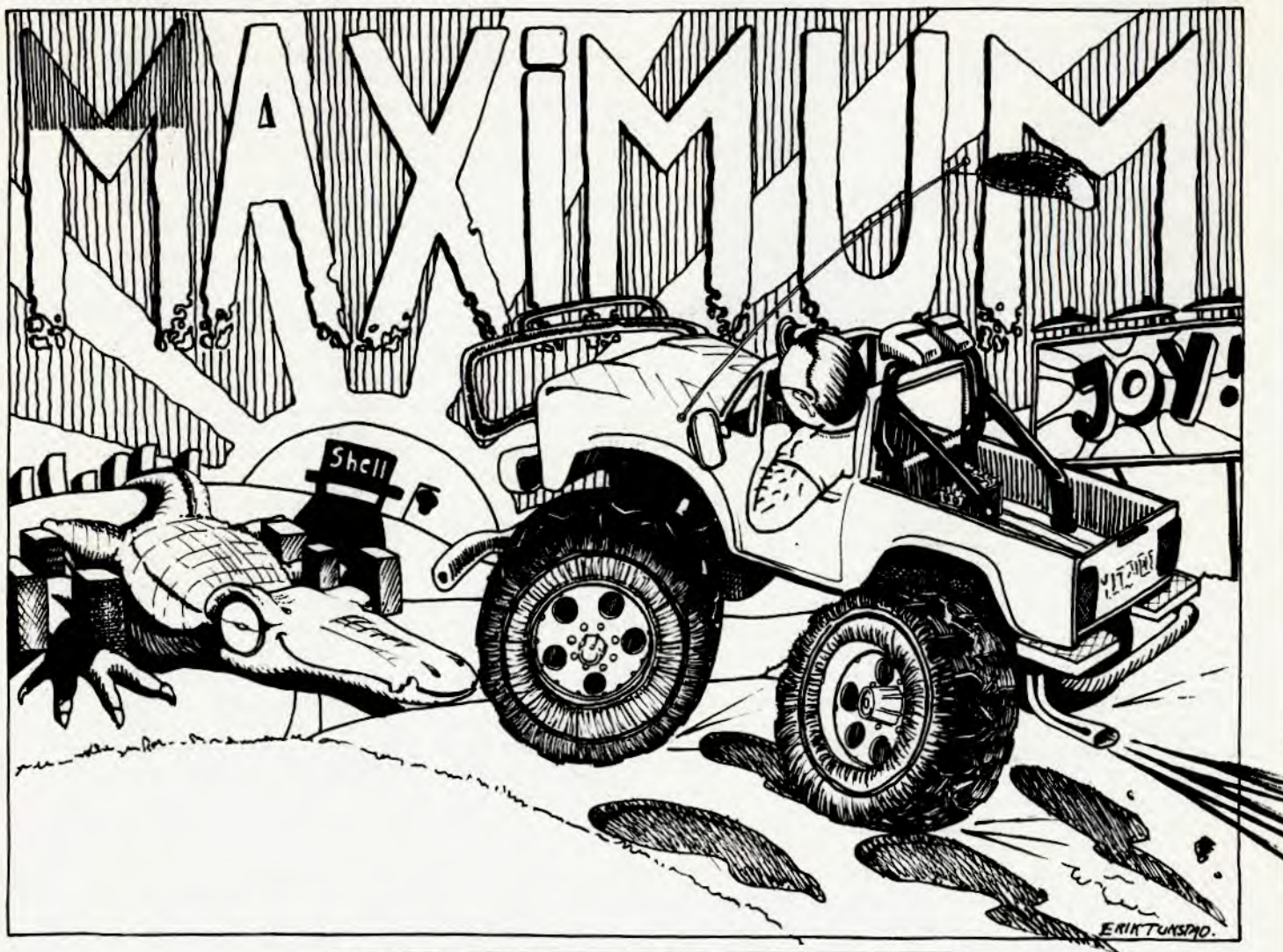
Idiologibegrepet hos Marx, forstått som samfunnsmessig nødvendig skinn innehar en dobbeltkarakter: Også den falske bevisstheten tilkommer et moment av sannhet (den utsier noe om bevissthetsdannelsens betingelser) som hver sannhet et moment av skinn (idet den ikke er realisert). Det er dette poenget Adorno utnytter. Kunstens avmektighet som illusjon vendes til styrke. Kunsten er foregripelsen av denne verdens forsoning, og som sådan målbærer den denne verdens negasjon: Den framviser denne verden som uforsonet.

Men sann kan kunsten bare være om den vender seg mot sitt eget prinsipp: som skinn. Dette er en nødvendig indre motsigelse i kunsten. All skjønnhet i den borgerlige verden er skinn, fordi denne verden selv ikke er skjønn.

— Kritikken i Adornos utgave utfolder seg uten berøringspunkter med et realhistorisk krisekompleks, all den tid hans oppfatning er at noe slikt ikke lenger finnes. Kritikken kan ikke lenger bevege seg *med* historien, bare *mot* den. Ikke desto mindre må kritikkens bestrebelse innrette seg på å fastholde den utopiske dimensjonen. Om den senborgerlige verden synes lukket for radikal endring, er den likevel historisk formidlet. Å insistere på uforanderligheten ville være å begå det monumentale feiltrinn som lå til grunn for kritikken. — Marx hadde unngått en positiv antropologi ala Feuerbach, fordi det innebar fetisjering av en framtrekelsesform som nødvendighet. I tråd med Marx forbehold skrev Adorno: «Borgeren er tolerant. Men hans kjærlighet til menneskene slik de er, svarer til hans hat mot de virkelige menneskene.» ■

IDEOLOGISKE SIDESPOR

Av Nils A. Raknerud Tegning Erik Tunstad

Endelig fredag.

Jeg kjører innom nabo-sovebyen for å handle. Parkeerer Mitshubishien i det nye automatisk betjente kundeparkeringshuset og tar med meg et pastellfarget innkjørings-hullkort med klokkeslettet innkodet.

Jeg nyter synet av januar-solnedgangen som ikke blir mindre vakker av hovedstadens forurensninger. SHELL stasjonens neon marketing-skilter matcher lekkert mot sørvest-himmelen. Det er kaldt, og en slags glans i lufta.

Jeg glir med strømmen av mennesker inn i det kjempe-messige innendørs butikkssenterets hovedinngang, og det føles som å seile inn i et krokodille-gap. Inne i shopping iglooen er det behagelig temperert, — en skal ikke risikere å miste kjøpelysten fordi en fryser nesa av seg på vei mellom butikkene.

Jeg kjøper en flaske CLARETO SELECTO til kvelden, kyllingvinger til middagen, fiskepinner til fryser'n

og Frankie drar til Hollywood. YAP bandet fra Liverpool har gitt ut sin LP nr 2 og en av melodi-titlene er MAXIMUM JOY.

Jeg er ingen stor tilhenger av FRANKIE GOES TO HOLLYWOOD, men nyskjerrig etter å ha lest om bandet i et nummer av tidsskriftet Samtiden (4/86) med tema POST-MODERNISMEN.

Jeg rapper tittelen til denne artikkelen, bare for å følge stilen, like hemningsløst som sanne post-modernister rapper hva de hvil fra alle tiders musikere, forfattere, ledere....Martin Luther Kings berømte «FRRE AT LAST!» har denne glatte Liver-hood-yappen rappa til sin maxi-joy-text.

Jeg står lenge i platebaren, lytter i telefonene og snur og vender på coveret, leiter etter noe post-modernistisk snadder. Warriors of the wasteland heter en annen låt.

IDEOLOGISKE SIDESPOR

På innercoveret takker Frankie Mad Max for «Krigerne» og T.S.Elliot for «Bortkasta-landet». Elliot (1888-1965) skrev diktet *The Waste Land* om mellomkrigstidas håpløshet. I dag synger Frankie om håpløshetens krigere.

Han takker også Wolfgang, Gud m.fl. for inspirasjon.

SPRINGSTEEN GOES TO HOLLYWOOD lyder overskriften på Samtiden artikkelen til Ola Søndena. Til tross for at Bruce og Frankie representerer ytterpunktene innen pop-rocken, får Søndena tydelig fram likhetene og slår kaldt vann i hodet på den som måtte mene at det er mer kulturelt høyverdig å lytte til den jordnære amerikaneren, enn til den yappete Liverpool-oppkomlingen.

Sjøl har jeg begge i platebunken. Jeg lytter til dem, særlig den sist nevnte, med samme gjelde som en unge som har tatt lørdagsgodteriet sitt ut på torsdag. Pluss at jeg digge aggressiviteten i musikken. Den gir energi til å stå imot presset og stresset i vårt post-modernistiske himmel-helvete.

Ja endelig er det fredag. Nå skal jeg kose meg i bingen min med rødvin og LP. 2 1/2 døgn vekk fra det sosiale eksperimentet som heter **JOB BEN**, der vi skal kommunisere og åpne oss og forstå og la skaperkrafta blomstre, samtidig som allt skal være så «effektivt» at vi snart ikke rekker å gå på dass!

Jeg lurer seriøst på om jeg skal levere forslag i forslagskassa om at vi produksjonsarbeidere begynner å gå med bleier, så vi også kan spare inn den tida. Vi kunne bruke den innsparingstida til å kommunisere og lytte til hverandre. «Du fabrikkdirektør'n, (Ø!), jeg forstår din (Ø-ØØH!) synsvinkel også, (HHH!)...»

Jeg lurer fælt på om jeg er den rette personen til å forfatte noe brukbart om post-modernisme i et kommunistisk teori-tidsskrift, mens jeg nyter og flyter omkring i kjøpesenterets krokodille-mage, omgitt av all verdens tilbud. Dagens beste blir lansert av ei vakker, ung jente utstyrt med datamaskin programmert for astrologi-analyse. Kanskje jeg kan få mine karakter-egenskaper vurdert i forhold til planetenes posisjoner, få en spådom om mulighetene for å få artikkelen min på trykk? Prisen er latterlig, står det på plakaten, 10 kr.

En gang i tida kunne du få en liten spådom trykt på veikortet når du besteg en av de gamle 10-øres vektene som sto på offentlige steder.

Men det var i begynnelsen av moderne tid.

Nå er vi kommet til post-modernismen.

Betyr dette begrepet noe som helst? Er det karakteristiske på Oslos moderne postgiro-bygg? Eller er det et hyper-intellektuelt jåle-ord som professor ditt og kommunikasjonseksperter datt kan boltre seg med? Eller er det nok et krokodill-dall tilbud fra kapitalistene?

Både og.

«Post-» betyr «etter-». I sammenheng med post-modernismen snakker en også om post-industrialismen, der masse folk er i service-yrker, der teoretiske kunnskaper og data har stor betydning. Altså: vårt samfunn.

Men da må jeg spørre: er det ETTER industrialismen nå? Er den industrielle epoken over? Naturligvis ikke.

Når du ligger på «post-operativen» på sjukehuset, da er operasjonen over. Da er det «etter» operasjonen.

Den industrielle epoken er derimot ikke over. Likevel forandrer tida seg; kapitalismen er under omstilling. Vårt økonomiske system ligger på operasjonsbenken. Men det er stadig den samme epoken: industri & kapitalisme.

I dag, etter at Nyland Verksted har blitt Aker Brygge, fokuseres det så sterkt på teoretisk utdanning, service, media, data (**JEG BLIR KVALM AV ORDET «DATA-KRAFT»**), kultur og «kultur» at en glemmer samfunnets basis, jordbruk og industri. Alt snakket om det post-industrielle bidrar, som så mye annet, til å **USYNLIG-GJØRE** industriproduktene, usynlig-gjøre arbeiderklassen, med blå eller hvit frakk.

Post-modernismen skal ingen innbille meg er en egen epoke. Den er derimot en del av vår epoke. I en stadig hardere kamp om **MAXIMUM PROFIT** og joy, har vår tids overklasse behov for omstilling. Behov for nye veier. Behov for å rive opp. Oppløse gamle begreper. («Arbeiderklassen, — er det noe som heter det?»)

En innsender i VG skrev om det han kalte «gammeldagse sosialister». Ja vel. Men er det moderne å være konservativ? Eller er du konservativ om du kaller deg sosialist? Poenget er at orda snart har mista sin opprinnelige betydning.

Japan tilhører Vesten.

Reklame er inntekt.

Gorbie er like vestlig som Ronnie.

Det er like kult å ha bokstavene CCCP på treningsbagen, som USA.

Og China Look er siste mote.

Tsar-Russland-image går også an ifølge Det Nye.

Historiske og politiske navn og begivenheter, moralske spørsmål — alt brukes til å skape Opplevelsen, Nyttelsen. Alle sammenhenger rives opp. Alt spretter omkring som pop-corn i universets store gryte.

Jeg leser at Samantha Fox er kåret til **ÅRETS GUTTETTING** 1986 i Nye Takter i **ARBEIDER**bladet, **KVINNE**regjeringas hovedorgan, mens jeg lytter til gruppa Sing Out Sister.

Jeg lytter til Spandau Ballet. Bandet har tatt navnet etter bydelen i Vest-Berlin, der Rudolf Hess sitter fengslet, mannen som kunne blitt Hitlers etterfølger.

Jeg snuser litt på andre band: Dead or alive, China Crisis, Rock Hudson var det ei gruppe som kalte seg straks etter filmskuespillerens død.

Jeg får komme meg hjem.

Jeg kjøper en pose pop-con av pop-cornautomaten og popper ned mot mitshuen. Jeg betaler og får utkjøringskodekort, parkomaten rekker det ut mot meg som ei tunge. Jeg lurer på om jeg skal slutte på jobben og starte eget band istedet.

Bequerel Banglers skulle vi hete. Eller Challenger Explosion. ■

YRKE:MATROS

Av Jens Hoel

— My Goodness!

Roger vrenger av seg jakka, og tar imot den varme hand-duke Toro har klar.

I mange år har gutta kallt han for Tyren, seinere Toro. Både fordi han var interessert i stjerner og født i begynnelsen av mai, og fordi han har adskillig både av størrelse og sinne. Det er bare Siri som sier Terje.

Siri og Toro har bodd i Skjermveien i to år, og i to år har Roger vært fast gjest her. Entreen er nyoppussa. Tapet med panelmønster, grønnbeisa telefonbord med spill i samme style over utenlandsk perleforheng i strimler foran garderobeinnhuket. Og båtbilder. For det meste stykkgodsbåter, og broparten av dem med Wilhelmsens black&blue-skorstein.

— Olav Trygvasson kunne ikke vært riktig vel bevart som grunnla en by her, når han hadde folk til å ro seg til Middelhavet. Æsj.

— Og hvem skulle ha snakka trønder, da? Skal du låne tørr bukse?

— Det må bli Siri sin det.

Toro er tjue centimeter høyere enn Roger, og adskillig kraftigere bygd. Livvidden flerfoldige koteletter, for ikke å snakke om poteter, større. Han strekker ut tunga og smatter på en velpleid Jason King-bart. Stoltheten hans.

Toro er lys og blåøyd, Roger mørk og brunøyd. Rogers nese ser ut som den er arva av en romer, mens Toro mer ser ut som han har bestilt sin hos en grovsmed.

— Hvor får du tak i varm handduk?

— Tørkeskapet.

— Tørkeskapet? Har du fått deg tørkeskap?

— Javisst. Skal du se det?

Toro tar skoa og jakka for Roger og viser vei ned i kjelleren. Roger går foran i trappa, bruker handduken for å få opp farten på blodet og velværet, mens den lusekoftekledd tyren rusler etter.

Toro er tusenkunstneren og altmuligmannen. Det går ikke en måned mellom hver gang han har trylla frem noe nytt. Enten det er vintermeier til barnevogna eller fuglebolig på ytterveggen, laga av en morken trerot.

Og han samler på alt. «I tilfelle...». Halve kjelleren er hobbyrom. Bilfelger, modellskute, loddebolt og rørtang om hverandre. Høvelspon og jernkiler. Plankebiter og rørstubber. Toro påstår han vet hvor han har hver eneste spiker.

Tre boder, vaskerom og dass utgjør resten av kjelleren. I den ene bua er døra, så at bua er delt i to, men den ytterste delen er tom. Innafor døra er en gammel stråleovn montert på et stativ, med ryggen ned og gløderne pekende rett til værs. Skostativ er snekra og snorer til klær strekt. Avtrekket er kobla til lufterøra fra dassen.

Toro setter inn skoene, henger opp jakka og smekker igjen døra.

— You see!

Han slår ut med arma mot skapet.

— Bare pass på å bruk ovnen på lav varme, så har du gratis tørkeskap.

— Bra. hva blir det neste?

— Jeg hadde tenkt å bygge om til kjellerstue her. Kle inn murveggen der, strie på veggen mot bua, bardisk i kro..

— Hah. skal *du* være uten reperasjonsbule??

— Og billiardbord!

Toro gemmer poenget til slutt. Det er ikke få ganger opp gjennom åra de har prata om egen kåk med billiardbord.

— Åja, *det* høres ut som Toro. Men du skal vel ikke stå på gata med høvelbenken?

— Nei, i garasjen. Skal legge inn lys og varme og...

Siden ti-årsalderen, for snart tjue år siden, har Roger Steen og Terje Vådan levd uadskillelig. Sparka fotball sammen, hoppa på ski sammen, stjålet røyk og mat i butikker sammen. Rappa mer kostbare saker etterhvert

ARBEIDERLITTERATUR

også. Ringer, klokker, klær, plater og annet som de solgte billig. Som femtenåringer var på rask vei til å bli garva kjeltringer. Men det tok slutt da de var gamle nok til å reise til sjøs. Gjennom eget arbeid lærte de å verdsette andres arbeid og verdier. Selv om det er forskjell på å stjele fra andre arbeidsfolk og å stjele i butikker, slutta de å stjele i butikker og. Det var mulig, og det var ærligere, å tjene penga sjøl. Det var ikke alle i kameratflokk som slutta å stjele fordi om de kom i arbeid, men Roger og Toro gjorde det.

De var ikke fylt atten år da de havna i et lite hasjmiljø under et par måneders stopp i hovedstaden, og mente de hadde funnet *livet*. Det var ikke enkelt å være ungdom. På den ene sida stod den offentlige moralen, med kristendom og streng beskjed om å stå med lua i handa til en blei spurt. Og det er det ingen som liker. Så de hoppa på og testa alle ideer som sto imot den offisielle. Og forkasta dem i tur og orden — også hasjen.

Siden den offisielle moralen ikke er laga for at arbeiderungdom skal bruke den, men li under den, må arbeiderungdommen lage sin egen moral. Roger og Toro gjorde det. De diskuterte mye, og på den måten fikk de samme mening om det meste. Etter rasjonaliseringa var det vanskelig å få hyre på samme båt, men de holdt kontakten og mønstra av til samme tid.

For tre år siden hadde de kutta ut hele sjølivet og begynt på bryggeriet. Roger på gjennomlysninga og pakkemaskina annenhver halvtime, Toro på gårdstrucken.

Så hadde Toro smelt Siri på tjukken, gifta seg med henne, blitt familiefar, gått sveisekurs og seinere dokkarbeider på Trondhjems mekaniske (eller Trondhjemsverktøyet, Te Em Ve, Trondhjems Mekaniske Verksted eller Mekken, alt etter hvor i byen en er fra og hvilken tilknytning en har til Værstje,e).

— Siri kommer ikke heim etter jobben i kveld.

— Ikke det?

— Nei, faen, Krabbe er blitt småsjuk, ikke noe alvorlig, magan, men dem skal bo hos mora hennes noen dager.

— Faen, du får hilse da.

— Når er det du reiser egentlig?

Stua er lun, både i temperatur og innredning. Prinsessegardinene for vinduene med tunge mørkerøde fortrekksgardiner i vevd voile på brede gardinbrett, gir styrkefølelse. En følelse av at vær og vind er en helt uvedkommende. Kamfetrekkista og andre asiatiske og afrikanske trearbeider dominerer ikke, men sammen med landskapsbilder og planter gir de innredninga det designeren vil kalle «finish». Toro har murt hjørnepeis i gul tegl, men den er ikke tent opp. Det er varmt nok likevel, og et halvt dusin smålamper på vegger, bord og i veggseksjonen vgir lys fra flere kanter uten at det er påtrengende skarpt. Roger og Toro drikke kaldt øl.

Toro sitter godt tilbaketrukket og koser seg etter en blaut dag med dokksetting og groskrapping under kjølen. Han

drikker sakta, Roger drikker mer rastlaust, og fingrer med glasset hele tida.

— Veit ikke sikkert. Skal mønstre torsdagen, så det blir vel før helga. Til Antwerpen! Skål!

Roger tømmer glasset og fyller på nytt.

— Skål!

Toro tar en slurk og slikker barten.

— Skal du betale på hybelen?

— Nei. Jeg sier opp. Den trøtte TV'en og det lille jeg har kan dem få, — viss ikke du vil ha det da?

Toro svarer ikke med en gang, hører ikke liksom.

— Vet du, jeg ville ikke reist ut igjen om dem hadde bydd meg dobbel hyre.

— Du nei. Du har det jo så fint som du kan ha det. Trivelig kjærring, trivelig jobb og en unge du kan gi det du ikke fikk sjøl. Hva faen. Hadde jeg det sånn ville ikke jeg heller gjort det.

— Ja, krabbe skal få det godt, om jeg så skal et graut sjøl.

— Men jeg står ved det evige båndet med tusenvis av tomflasker hver fordømte dag. Finnes ikke forandring. Også sitte å glane på veggen etter jobben til det blir kveld, så det er folk å treffe på sjappa. Ta seg noen øl, ha noen øl klar heime så en får sove til ny arbeidsdag. Hva faen har en igjen for å jobbe da? Hva er vitsen med å få lønning når alle penga går til mat og øl?

— Jeg skal si deg en ting jeg, Toro, hadde du hatt det sånn du, så ville du reist ut for lenge siden, du er ikke så hard som meg.

— Det er ikke det jeg tenker på. Men du glemmer hvorfor vi kutta dritten. Blodslitet, de lange dagene i sjøen, folka som tørna...

— Det er vel ikke gæli å jobbe litt for penga.

— Nei men hva gjør du når toppene begynner å mislike trynet ditt fordi du vil ha det samme som du fikk på bryggeriet. Hva da, når du har fem måneder igjen, og dem er etter deg i arbeidstida og etter deg på fritida?

— Er en på båt, så er en på båt, vet du. En får innrette seg etter forholda. En lever ihvertfall, det gjør jeg faen ikke her.

Begge to lyger litt.

Roger vet at han bryter de få bånd han har knytta til et nogenlunde normalt liv på disse tre åra. Men han orker ikke mer. Han må ha noe å se fram til, og livet går fortore til sjøs.

Toro har også perioder da han er lei. Det er ikke store forandringer på jobben, og det er mye han ikke får vært med på når han må sitte barnevakt mens Siri er på jobb om kveldene. Selv om han ikke for alvor vil tenke på å reise ut, tenker han seg ofte situasjonen sin anderledes. Han er litt sjalu på Roger som er sin egen herre.

— Tør du?

Roger setter albuen på bordet, og inviterer til handbak. Toro tar av strikkejakka og bretter opp skjorta. Alle hinder må vekk når disse to skal måle krefter. Prestisjen står på spill når seire, uavgjort og tap regnes ut og summeres for hver nyttårsaften. De er gutter. ■

ARBEIDERLITTERATUR

PILGIMS -FERDA

Store far var ottefull. Gardsdrifta i riket hans gjekk ikkje så godt som før om åra, og fisket var ikkje så rikt lenger. Handelsmennene hans støtte framande handelsmenn som kunne byde fram betre og billigare varer enn det dei sjølve kunne.

Søner av solrenningen kalla dei seg, desse framandkarane. Heimlandet deira låg langt borte i aust, dei kalla det for solrenningslandet. Det var eit øyrike med store og veldrivne gardar. Det gjekk fråsegn am kor flittige og nøysame trælane på desse gardane var. Store Far tykte hans egne trælvar var late og stridbare. Pisken beit ikkje på dei, dei bare klumpa seg saman og verna kvarandre istaden for å arbeide. Han hadde og freista å gjeve dei meir graut i fatet, men etter å ha streva litt meir i nokre veker var dei like late som før. Korleis fekk solrennings-sønene trælane sine til å streve slik for seg?

Store far grubla mykje på dette. Han meinte dei måte ha sterke gudar der borte i solrenningslandet. Nei, korkje Tor og Odfin eller Kvite-Krist dugde mot gudane i solrenningslandet.

Store Far kalla til seg alle stormennene i riket og spurde dei for tru dei hadde i solrenningslandet. Ein av statthaldarene kjende godt til dette. Han hadde sjølv vore på pilgrimsferd til Solrenningslandet og teke til seg trua deira. Han rådde til at alle stormenn i riket måtte dra på pilgrimsferd til solrenningslandet, slik at dei kunne preike den nye trua for trælane. For det var det var det viktigaste, sa han, at trælane tok til seg den nye trua.

Store Far sine stormenn rusta seg til pilgrimsferd og for til Solrenningslandet. Stormennene i Solrenningslandet tok vel imot folk som hadde fare så langt for å vende seg om til trua deira. Stormenn er like seg i alle land. Snart var dei gode vener og vertane la ut om korleis dei fekk trælane til å streve så flittig for seg;

Dei hadde to slags trælvar i Solrenningslandet. Nokre fekk vere på garden heile livet — om dei skikka seg vel. Dei andre fekk berre arbeid og graut på garden i onnetidene. Elles om året måtte dei berge seg som best dei kunne. Dei bufaste trælane var lukkelege og nøgde. Kvar morgon song dei ei hymne som prisa tilveret på garden for dei alle tok til å steva hardt for det beste for garden. Og skikka dei seg vel, fekk sønene deira og vere bufaste på garden.

Dette tykte dei langveisfarande var ei lur ordning. Men kva med trua? Kva for gudar heldt dei seg med? Nei, fekk dei høyre, stormennene heldt seg ikkje med gudar. **Dei var sjølve gudar**, trælane sine gudar. Dei gjorde alltid det som rett var, og sjølv sagt måtte trælane lyde gudane sine.

Dette skjøna ikkje dei langveisfarande noko av. Kor-

leis kunne dei alltid gjere det som rett var? Det var slik, fekk dei høyre, at stormennene heile tida måtte tevle seg imellom om gardsleiinga. Berre dei flinkaste fekk lov å drive gard. Og alle kunne sjølv sagt ikkje lukkast.

Men dette kunne då ikkje vere så ille, meinte stormennene til Store Far. Slik kunne dei flinkaste leie gardsarbeidet, og dei andre ete og drikkje og storkose seg. Å nei, fekk dei høyre. Korleis kunne då trælane sjå på dei som gudar som alltid gjorde det som rett var? Dei som mislukkast misa gudeanletet sitt, og dei var ei stor skam. For å fri seg frå skamma måtte dei gjere eit offer — dei måtte gjere harakiri.

Harakiri?, undra dei langvegsfarne, kva var det for slags offer, må vite. Det måtte ikkje finst mislukka stormenn! Harakiri var å renne sverdet i si eiga vom og sprette ho opp. Berre slik kunne dei flinkaste stormennene stande fram som gudar for trælane.

Då bleikna dei langvegsfarne stormennene. Dei såg for seg at dei måtte stikke sverdet i den kvite, velfødde buken sin og sjå tarmane velte fram medan dei langsamt og pinefullt døydde.

Den natta sat Store Far sine stormenn lenge og tala om dette fælslege offeret dei mislukka stormennene i Solrenningslandet måtte gjere. Dei skjøna at heile lynnet til dette folket var anleis. Dei var fanatiske og nådelause mot kvarandre. Men å take sitt eige liv om ein ikkje vann? Nei, det var ikkje noko for Store Far sine stormenn.

Men så var dei heller ikkje sønar av solrenningen, kan vite. Ein måtte take med heim dei tankane som høvde best i landet til Store Far. Nei, dei fekk aldri narra trælane til å tru at Stormennene deira var gudar. Men om dei drog heim og dyrka statthaldaren på kvar ei øy i riket som gud, og preika denne trua for trælane? Kvite-Krist hadde rådd i riket i mange år no. Trælane var vande med bare ein gud. Slik vart det nesten som i Kvite-Krist-trua:

ARBEIDERLITTERATUR

Var trælane flittige og fromme, gjorde Gude-statthaldaren eit paradys ut av øya. Men var dei late og stridbare, då gjorde han eit helvete ut av øya. Trælane fekk tevla seg imellom om å få lov å vere bufaste på gardane. Så kunne dei flinkaste stande og dei andre verte skuva ut. Var ikkje det nett som eit harakiri? Slik vart det att berre lukkelege og nøgde træljar som prisa statthaldaren sin.

Og gjekk gardsdrifta dårleg, kunne dei skulde trælane for å vere late og stridbare, slik at Gude-statthaldaren måtte straffe dei. For hadde det ikkje til alle tider vore slik heime at trælane fekk svi når stormennene mislukkast? Jau — dette var dei samde om.

Så for Store Far sine stormenn heim og preika den nye trua. Dei tagde om korleis dei mislukka stormennene måtte gjere harakiri og kor skrantne onnetrælane var der borte i Solrenningslandet.

Men lukkast Store Far sine stormenn i å narre trælane til å tevla med kvarandre og prise statthaldarene sine som gudar og ofre seg sjølve i staden for stormennene? Den saga er enno ikkje skriven. ■

Pjotr Åtvararskald

STATT-HALDAREN

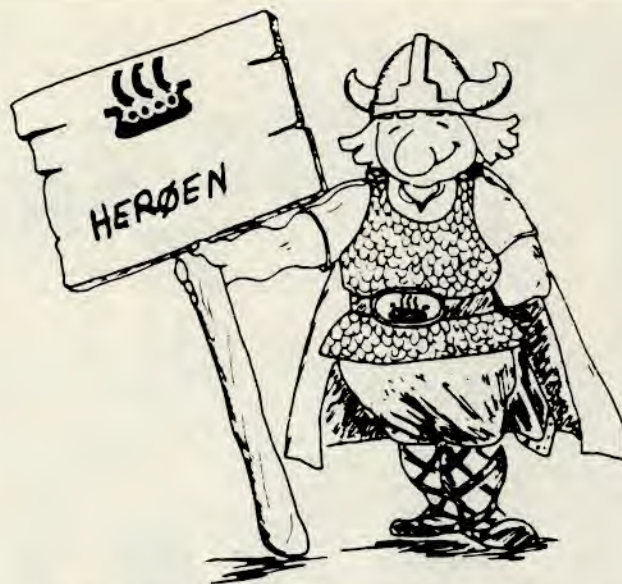
I eit mektig rike rådde ein leiar som heitte Store Far.

riket hans var delt opp i mange øyar med kvar sin statthaldar. Denne saga er frå den største av desse øyane. Det var ei øy med eigenrådige småkongar og stridbare klanshøvdingar.

Det var ei rik øy, som Store Far meinte han kunne hente mykje skattar ut av. Men store Far var ikkje nøgd, for klanshøvdingane var mektige med mange stridslystne folk under seg. Og alt det klanshøvdingane fekk ordna til for folka sine, det kravde sjølsagt klanshøvdingane på andre øyar i riket og. Og kvar gong Store Far vitja øya, kravde klanshøvdingane meir.

For å bøte på dette skikka Store Far ein ny statthaldar til denne øya. Han hadde før vore statthaldar på ei øy vest i riket, og der hadde han synt at han kunne rå med stridbare folk.

Han var ein listig kar, denne nye statthaldaren. Fyst ville han gjere seg til vens med klanshøvdingane. Han kalla dei til seg alle saman, klanshøvdingane til blådressane, gråfrakkane, dei tre kvitsnippklanane og blåsnippklanen. Særleg blid var han når han tala med klanshøvdingane for dei talrike og mektige blådressane. statthaldaren sa til dei at klanshøvdingane var like så viktige for styringa av øya som småkongane, ja kan hende viktigare. Dette tykte klanshøvdingane vel om, og dei gjekk ut til folka sine og sa at den nye statthaldaren såg ut til å vere ein bra kar.

No byrja statthaldaren å refse småkongane. Tidleg og seint, ja midt på natta med, var han rundt på øya for å finne feil han kunne skulde småkongane for. Dette mora klanshøvdingane, for dei hadde alle agg til desse eigenrådige småkongane.

Så ein dag sa statthaldaren at her var så mykje gale at han måtte settje halslenkje på småkongane og dressere dei, slik at dei lærde seg å gå i takt. Dette tykte småkongane ille om, og dei bar seg noko frykteleg. Men klanshøvdingane jubla og var samde. Småkongane måtte pent take halslenkjene på.

No gjekk alle småkongane i takt, medan statthaldaren heldt eit fast grep i lenkjene. Slik vart øya leia mykje betre, sa statthaldaren, og klanshøvdingane nikka frydefullt.

Men ein dag sa statthaldaren at klanshøvdingane og måtte dresserast. dei var jo like så viktige som småkongane, ja kan hende viktigare. Og småkongane nikka sjølsagt ivre i lenkjene sine. Dette tykte klanshøvdingane ille om og oppmoda folka sine til å nekte statthaldaren å settja dei i halslenkjer.

Men folka skjøna ikkje dette. Klanshøvdingane hadde vore samde i at øya vart leia mykje betre med småkongane i halslenkjer. Dei hadde og vore samde i at dei sjølve var minst like så viktige som småkongane. Då måtte det vel verte endå betre når klanshøvdingane og fekk halslenkje på?

Slik gjekk det til at neste gong Store Far vitja øya sat alle småkongane og alle klanshøvdingane bundne og måtte gjere det statthaldaren tykte var rett.

Store Far for nøgd vidare på ferda si. Men klanshøvdingane sat att og skotta skamfullt på kvarandre. No skjøna dei att dei skulle ha vore meir aktsame då den nye statthaldaren kom til øya for å gjere seg til vens med dei. Men det var noko seint å tenkje slike tankar no. ■

Pjotr Åtvararskald

SKOLE

Av Anne-Cath

e Fuglem

Så in-
stitu-
tion
må bygges ned,
og læringa knyt-
tes direkte til de
områdene av
samfunnet der
kunnskapen
skal brukes.

Utfordringa vår er å bryte ned det bildet borgerskapet gir av virkeligheten, at vi alle er i samme båt, at vi alle kan velge, at det kapitalistiske vesten er det jordiske paradiset.

Vi må sette navn på den virkelige virkeligheten. For herskerklassen setter ikke navn på hvordan det er, dag ut og dag inn, år etter år å gå i den samme rutine: jobbe, ete og sove. Det er så klart andre ting også, men dette er hovedtingene. Jobbe, lage middag, spise den og glane litt på TV, og så sove. For dagen etterpå kunne gå på jobben igjen. Nå vil sikkert noen si at det finnes viktige ting også, som kjærlighet til venner, barn og kjæreste. Men blir kjærligheten så mye større om du lager mat til dem og rydder opp etter dem dag etter dag? Er det ikke bare vennen som blir større? Vi må sette navn på de ønskene folk har om noe anna. Vi må diskutere vårt mål — kommunismen, og hvordan vi skal komme dit, hva sosialismen er for noe.

Visjoner noe romantisk?

Visjoner har ofte blitt oppfatta som noe altfor romantisk, og derfor negativt. Men det er feil. Visjoner gir håp, et mål å jobbe for. Den som har en visjon fordømmer det nåværende og strekker opp det framtidige.

For borgerskapet er det at fleralltet en dag skal kunne leve etter sine interesser en utopisk illusjon, de vil bevare de bestående maktforholda. Men den som grundig og vitenskapelig tolker sin virkelighet, må forandre.

Vi er altså nødt til å vite hva vi ønsker. Hva folks innerste drømmer er. Her har vi mye å lære av hvordan kvinnepolitikken. Gjennom diskusjonen om familien klarte en å sette fingeren på folks innerste tanker og visjoner. Hvordan folk ønsker å leve i forhold til hverandre, og det er jo det hele kampen dreier seg om. Gjennom å diskutere målet, ble det utvikla politikk for kampen kvinner må føre i dag og utvikla en strategi for hvordan kampen skal føres under sosialismen for å utvikle seg mot kommunisme. Av og til får jeg inntrykk av at det ikke er ønskelig å diskutere målet: kommunismen. Det blir for vanskelig. Det blir lett idealisme, sier en del.

I den kommunistiske bevegelsens historie og praksis har ofte diskusjonene om målet blitt lite vitenskapelig behandla. Når man har snakka om kommunismen, har det ofte blitt med å slenge ut av seg et par fraser. Man har vært mer opptatt av hvordan kommunistpartiet skal greie å administrere den sosialistiske staten, hvordan de skal få butikken til å gå. Men sosialismen har på den måten blitt et ferdig stadium, ikke et overgangssamfunn til noe anna.

Et mål må være at stadig fler blir direkte med i styringa. Slik kan vi nå det langsiktige målet med å oppheve arbeidsdelinga mellom de som styrer og de som blir styrt over. Det er ikke nok å si at vi ikke ønsker produksjon for profitt, men etter folks behov. For hvem skal bestemme behova, det bør jo være flertallet, for hvem andre enn flertallet sjøl kan si hva som er flertallets interesser? Men da må jo også flertallet ha muligheten til å styre.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SKOLE

Jeg tror altså ikke at partiet først kan styre på vegne av folket for seinere, gradvis, å gi fra seg mer og mer makt til folket. Makt blir ikke gitt bort som en gave — den erobres!

Å tro noe anna er idealisme. Det er ikke nok å si at avmakta til arbeiderklassen slutter med en revolusjon, eller at makta til arbeiderklassen begynner etter revolusjonen. Det er kampen folk fører under sosialismen for stadig mer direkte makt, som avgjør om sosialismen utvikler seg, eller om en ny elite blir styrere.

Folket ved makta.

Altså: Folk må sjøl ta spranget ut i dette ukjente, dette vanskelige, som det å kjempe for makta og å ha makt er. Dette er ingen enkel oppgave. Det krever mye av oss som skal utvikle en strategi for hvordan arbeiderklassen skal bli herskerklassen. Folk er realistiske. De vil ikke tro på at det er så enkelt som å si at bare vi gjennomfører en sosialistisk revolusjon, så vil utviklinga gå i folks interesser. Gjennom historia til Sovjet har folk sett at sosialismen krever mer enn å sette motsatt fortegn på kapitalismen.

Den diskusjonen vi ønsker å reise om kunnskap, makt og sosialisme er et forsøk på å finne ut litt mer om sosialismen.

Under sosialismen skal ikke markedskreftene bestemme utviklinga av økonomien. Eller sagt på en annen måte: det er ikke de med mest penger som skal bestemme hva som skal lages. Under sosialismen er politikken lokomotivet for utviklinga. Og for at det skal være folk sine meninger — flertallet sin politikk — som bestemmer, må flertallet delta i den politiske kampen. derfor blir det viktig med et så utvikla demokrati som mulig under sosialismen, sånn at flest mulig problemstillinger, flest mulig uenigheter kommer opp og blir diskutert.

Det sosialistiske demokratiet har som oppgave å få flest mulig med i styringa. På den måten tjener demokratiet som et middel i kampen for det langsiktige målet å oppheve arbeidsdelinga mellom de som styrer og de som blir styrt over.

Kunnskap og sosialisme.

Jeg har sagt at den som skal styre må ha makt, men for å styre trengs også kunnskap. Ellers må man stole på eliten, på ekspertisen, på teknokratene som innehar fagkunnskapen på de områdene det skal styres over. Dersom vi går utenom problemet om hvordan folk skal tilegne seg kunnskap under sosialismen, har vi ikke noen strategi for å føre arbeiderklassen og kvinnene til makta. Ingen strategi som holder for hvordan vi skal oppheve arbeidsdelinga mellom de som styrer og de som blir styrt.

Et eksempel fra Jugoslavia kan belyse hvor viktig det er med kunnskap for å ha makt. I Jugoslavia prøvde man å få flest mulig med i styringa. Tanken var god. De gjorde vedtak om at ingen skulle være direktør på et sted i mer enn fire år, sånn at det å være styrer skulle gå på

omgang. På den måten skulle en unngå at en ny herskerklasse kom til makta. Men resultatet ble ikke som venta.

For å bli direktør, er det ikke nok å bli valgt og så sette seg rett i direktørstolen. Det å lede en bedrift, et universitet, en avdeling på et sykehus, krever særegen kunnskap. Ikke det at ikke alle kan lære seg å lage for eksempel et driftsregnskap, men det må læres! Ingen får kunnskapen gratis. Det å tilegne seg kunnskap, krever hardt og målretta arbeid.

Resultatet i Jugoslavia ble at man fikk et direktørsjikt som roterte fra den ene sjefsstillingen til den andre. For hvilken vanlig arbeider eller kvinne som jobber og har huset fullt av oppgaver, har muligheten til å ta siviløkonomistudiet på si, sånn at de kan bli direktører?

Mer skole trenger ikke å bety makt.

Men det trenger ikke å hjelpe en døyt at folk får mere skole. Vi kan bare se på kapitalismen. Folk i Norge har fått mye mer skole og utdanning de siste 30 åra. Men har de fått noe mer makt? Det sosialdemokratiet kan tilby folk, er at noen fra arbeiderklassen kan skifte klasse gjennom utdanning. Alle har vel hørt om rørleggersønnen som ble sivilingeniør. Men vi hadde jo tenkt oss noe mer. Vi hadde tenkt oss noe mer enn at det bare skulle skiftes litt på hvem som skal utgjøre makteliten. Vi hadde tenkt at flertallet skulle få den kunnskapen som trengs for å styre.

Dersom vi ikke greier å utvikle noe svar på hvordan flertallet skal tilegne seg kunnskap som gir makt under sosialismen, får heller ikke vi noe mer å tilby arbeiderklassen enn det at noen kan skifte klasse. Resten må være fornøyd med at det er en snill herskerklasse som styrer på vegne av dem. Vi ville ikke få noe mer å tilby enn det sosialdemokratiet kan tilby folk i dag: å administrere samfunnet for folk, og tilby et visst antall arbeidere å skifte klasse. Så får folk håpe og tro at det betyr velstand og vekst. Ihvertfall har vi Gros ord på at alle gjør så godt de kan.

Styrk skolen — en feil parole for sosialismen.

Vi må altså si noe mer enn at vi vil styrke skolen under sosialismen, dersom vi mener noe med det vi sier om folket og makta. Dersom vi kun sier at vi skal styrke skolen, vil det i praksis bety å ta utgangspunkt i den kapitalistiske skolen og forbedre den: Å forbedre reproduksjonen av arbeidskrafta, å gjøre jentene til bedre omsorgspersoner, eller å lære folk å godta de rådende maktforholda på en bedre måte!

Eraringene fra Sovjet og Kina er at utdanninga er med på å bygge opp om at de eksisterende maktforholda skal bestå best mulig. At man i Sovjet så det som en hovedoppgave å få butikken til å gå, og da måtte de ha best mulig utdanna arbeidskraft. I Kina er det viktig at folk lærer ledelsens ideologi, ikke for at de sjøl skal styre, men for å godta de rådende maktforholda.

Det er altså ikke så enkelt som å si at når klasseforholda har endra seg, vil også klasseinnholdet i skolen endre seg slik at skolen tjener arbeiderklassens og kvinnenes interesser. Målsettinga for skolen under sosialismen kan ikke være at folk skal lære så og så mye om det å styre, så og så mye om et arbeid. Da vil også skolen under sosialismen utdanne folk til tilpassning. Skolens oppgave kan ikke være å organisere en prosess for å fylle elevene med porsjoner av informasjon, som er kontrollert som ubestridt og sann kunnskap. På den måten vil menneskene bli passive vesener, og skolens oppgave blir å tilpasse disse vesnene til verden.

Målet med kunnskapen

Målet kan ikke være kun å utdanne folk til et yrke, slik at de blir sikra en plass som produsenter. Det greier jo kapitalismen i Norge ganske bra. Sosialismens utfordring er å gjøre flertallet av folk til virkelige styre og på den måten gjøre menneskene til frie mennesker.

Utdanningsinstitusjonene må oppløses og læringa knyttes direkte til praksis hevder forfatteren. Her Kinesiske jernarbeidere som studerer teorien om proletariatets diktatur under kulturrevolusjonen.

Den som vil forandre historia, må også vinne kampen om ideene. I dag er det et intellektuelt mindretall som gjennom sitt arbeid har muligheten til å abstrahere, til å sette sammen enkeltdelene til en helhet, til å lage teori og ideologi som legger premissene for kampen om ideene. Flertallet, som har et praktisk arbeid, har kun valget å ta stilling til de intellektuelles ideer, ikke lage teori om hele virkeligheten sjøl.

Men vi ønsker jo noe anna. Vi ønsker at det er arbeiderklassens ideer som skal styre utviklinga. derfor må

målet med kunnskapen under sosialismen bli at arbeiderklassen lærer kunnskap om hele virkeligheten, sånn at *de* kan legge premissene for kampen om folks hoder, sånn at *de* kan styre.

Men hvem skal bestemme hvilken kunnskap det er viktig for arbeiderklassen og kvinnene å erobre. En mulighet er sjølsagt at ledelsen i den sosialistiske staten bestemmer hva som er viktig at folk lærer for å utvikle seg sjøl og styre, men det klinger ikke helt godt.

For hvordan kan folk lære å styre det andre har bestemt er å lære å styre, når det å styre sjøl er å bestemme? Videre: Hvordan kan andre bestemme hva det er viktig for deg å ha av kunnskap for å utvikle deg sjøl, når det å utvikle seg som menneske er sjøl å oppdage og gjenoppdage kunnskap.

Erfaringer fra kapitalismen

I dag går alle i den samme skolen. Men et lite mindretall blir framtidens herskere og lærer seg den kunnskapen som skal til for å være det. Flertallet blir herska over og lærer seg den kunnskapen som skal til for det. Vi må stille spørsmålet hvorfor ikke alle lærer like mye.

Jeg tror vi må si minst to ting om dette. For det første så er det sånn at dette systemet bygger på at et lite mindretall skal styre, og hele skolesystemet er bygd opp for å sile ut hvem som skal plasseres hvor i dette systemet. Når elevene etter hvert blir silt ut og skjønner mer og mer hvor de skal havne hen, vil de lære seg den kunnskapen som skal til for å overleve best som arbeidskraft eller som jente. For det andre er hele skolen bygd på herskerklassens erfaringsbakgrunn og det gjør at jentene og arbeidergutta taper.

Dersom vi trekker disse erfaringene videre til sosialismen, er det så langt jeg kan se to ting som er avgjørende: For det første, arbeiderklassen og kvinnene må hele tida være bevisst og kjempe for at de skal få stadig mer makt. Ellers vil de ikke lære seg kunnskapen som trengs for å styre. Hvorfor skal man lære seg kunnskap man ikke har bruk for?

For det andre er skolen slik vi kjenner den som institusjon i dag, borgerskapets skole. Jeg tror ikke det er lurt bare sånn uten videre å ta med seg den arven.

Skolen som institusjon.

Skolen som institusjon fremmedgjør arbeiderklassen fra dens virkelige liv. Det betyr at mesteparten av det du lærer i skolen kan du ikke bruke utover. Og omvendt: Det du lærer utover skolen kan du ikke bruke i skolen.

Skolen som institusjon er fjerna fra det virkelige liv, fjerna fra produksjon og styring. Skolen som institusjon tar utgangspunkt i at alle er like, eller bør være det. Alle skal gjennom det samme mønsteret med ulike forutsetninger. De som går i skolen har ingen makt eller innflytelse over sin egen skolesituasjon. På den måten fremmedgjør skolen flertallet av elevene fra sin virkelighet. Jo mer fremmedgjort folk er, jo lettere er de å

SKOLE

Skolens oppgave er å gjøre ungene til lydige samfunnsborgere.
FOTO: KLASSEKAMPEN

undertrykke. Jo mer fremmedgjort kunnskapen er, jo vanskeligere blir den å bruke.

Jeg tror det er umulig for vanlige folk å bli styrere i en skole som den vi kjenner fra kapitalismen. Det er en konserverende institusjon, som skal bestemme hvordan folk skal tenke, lære og utvikle seg. Lære å godta det andre har bestemt. Den skolen står i skarp motsetning til det å sjøl bli styrer.

Oppløs skolen!

Derfor er mitt mål under sosialismen å bygge ned skolen som institusjon. Fordi jeg mener at det å lære kunnskap må bli en del av folks virkelige liv. Bli en del av arbeidet, av styringa, av den omsorgen menneskene viser for hverandre. Vi har sagt at kunnskap er makt. Skolen som institusjon fjerner kunnskap fra makt!

Å oppheve skolen som institusjon minsker faren for at vi skal lære instrumentelt, mekanisk. Fordi i det å lære kunnskap inngår det to sentrale ting: for det første: du skal lære kunnskapen konkret. F.eks. du skal lære å lese. For det andre: du må lære deg hva kunnskapen skal brukes til. For det er lite verdt å kunne lese dersom du ikke vet hva du skal bruke det å lese til. Dersom vi opphever skolen som institusjon, som noe utafor samfunnet, men heller begynner å tilegne oss kunnskapen med utgangspunkt i samfunnet der folk skal bruke kunnska-

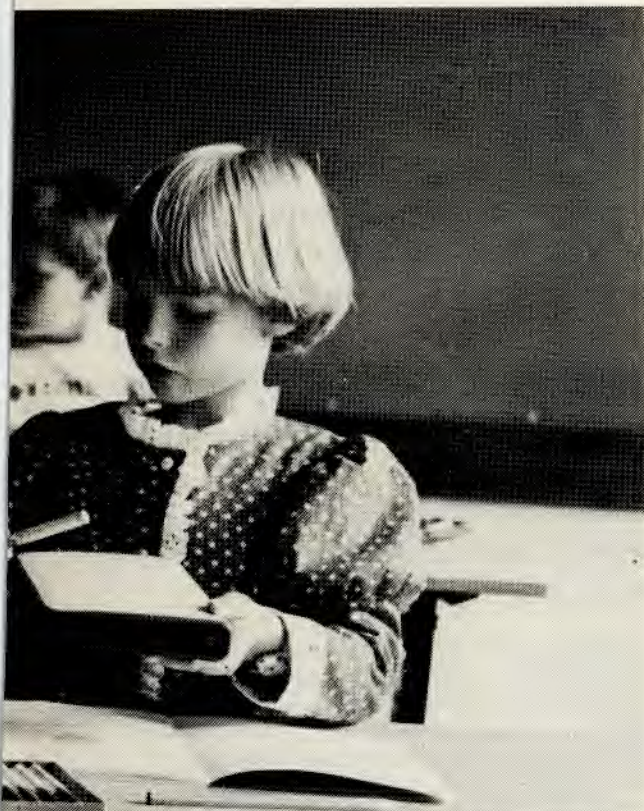
pen, til å produsere, reprodusere, til å styre, vil folk også lære om kunnskapens bruksverdi, lære hva kunnskapen skal brukes til. kunnskapens politiske muligheter, hvordan kunnskapen kan brukes til å forandre.

Sikring av kunnskap

Mange er uenige i å oppløse skolen. De sier blant anna, hvordan kan vi sikre at folk lærer kunnskap da, det vil bety at det hele avhenger av din egen familiebakgrunn, hvorfra i landet man kommer, at mange ikke vil gidde å lære seg det mest elementære av lesning, skriving og regning en gang!

Til det med å sikre at folk lærer seg kunnskap så mener jeg at det ikke går an. Vi kan ikke sikre at de som er funksjonelle analfabeter når de går ut av skolen i dag ikke er det under sosialismen. Men vi kan stille spørsmålet hvorfor lærer de ikke? jeg tror mye av årsaken ligger i at skolen er for fjern fra deres virkelighet, hva de synes er viktig.

Vi vet at når folk skal lære noe så går det fra det kjente til det ukjente. Dersom det er for mye som er ukjent vil ikke folk lære, men reagere aggressivt, eller trekke seg inn i seg sjøl. Derfor må vi knytte læringa til folks virkelighet. Det som er kjent for arbeiderklassen er virkeligheten, det praktiske livet, og ikke en institusjon der læringa er fjerna fra virkeligheten. En gir småborgerskapet og borgerskapet, de som gjennom sitt arbeid er vant

med å se ting utafra virkeligheten, vant til å teoretisere og abstrahere virkeligheten, fordeler.

En institusjon som skolen fremmedgjør arbeiderklassen fra målet med læringa. For arbeiderklassen er spørsmålet: hva kan jeg bruke kunnskapen til i praksis? Derfor må utgangspunktet for all læring, både teoretisk og praktisk ta utgangspunkt i det virkelige livet for at det skal tjene flertallet og bli en mest mulig objektiv kunnskap om virkeligheten. På den måten kan vi se sammenhengen med læringa og målet med læringa, hva vi kan bruke kunnskapen til i praksis.

Under kapitalismen er det mest lønnsomt at læringa foregår i kontrollerte former i en institusjon. Under kapitalismen handler alt om at det skal være mest mulig lønnsomt, at alt skal tjene kapitalistenes profitt, også læringa. Den beste måten å kontrollere at folk får den kunnskapen som tjener kapitalismens interesser til enhver tid, er å opprette en institusjon. Der kan kapitalistene forandre utdanninga etter hvilken kunnskap det er viktig for arbeiderklassen å kunne, for å passe inn i produksjonen.

Men den sosialistiske økonomien har ikke profitt som mål. Den sosialistiske planøkonomien krever at alle kaster sine krefter inn, diskuterer og kjemper om hva som skal være planen. Dersom planen skal være i folkets interesse, folkets egen plan, er det viktig at kunnskap på alle livets områder blir utvikla og kommer fram, og ikke den lille delen en institusjon representerer.

Videre tvinger skolen som institusjon arbeiderklassen inn i et avhengighetsforhold til «intelligentsiaen». Vi ønsker ikke at den skal være en institusjon der folk fra en annen klasse enn arbeiderklassen er de som er bærere av kunnskapen. Arbeiderklassen må legge premissene for samfunnsutviklinga.

Ikke privat, men samfunnsmessig

Videre så mener ikke jeg at vi skal tilbake til det stadiet at mor lærer datter osv. Jeg vil ikke gjøre kunnskapstiligninga privat, men samfunnsmessig. Det betyr at det å lære seg kunnskap skal bli samfunnets ansvar og ikke ledelsen av staten, det skal folk gjøre sjøl.

Vi kan trekke parallellen til oppløsningen av familien. Vi vil kjempe for at familien som institusjon skal bli oppløst fordi den undertrykker kvinnene. Men det betyr ikke at vi ikke skal være kjærester eller vise omsorg for hverandre. Det har de fleste klart for seg nå. Det betyr heller ikke at ledelsen av staten skal bestemme hvordan folk skal leve sammen. Målet er frie mennesker. Det betyr mennesker som tar ansvar for seg sjøl og andre. Når det gjelder oppløsning av familien betyr det at folk skal ta ansvaret, for i fellesskap å organisere det arbeidet kvinner i dag gjør i familien.

Når det gjelder kunnskap betyr det at folk mer og mer skal ta ansvaret for seg sjøl og andre når det gjelder å tilegne seg kunnskap. Arbeiderklassens tradisjon er å tilegne seg kunnskap kollektivt. Og målet er jo at vi skal bruke kunnskapen i forhold til samfunnet. Det betyr at læringa må ta utgangspunkt i kollektivet, i samfunnet der folk skal bruke den. Det betyr at vi skal ha organisert læring, men at folk sjøl skal organisere denne læringa. For dersom vi mener at arbeiderklassen en dag skal kunne styre samfunnet, betyr det jo også å sjøl ha makta over læringa og kunnskapen. Vårt mål er blant annet at vi en dag ikke skal trenge et «sannhetsministerium» til å bestemme hva slags kunnskap folk skal lære. For det er jo arbeiderklassen og kvinnene som skal frigjøre hele menneskeheten, og ikke byråkratiet.

En dag så skal arbeiderklassens måte å lære på gjennom kollektivet, gjennom praksis, diskusjoner og kamp, være måten folk lærer på. Det betyr at folk skal lære mye mere enn i dag, mye mere enn det som en institusjon som skolen kan presentere av virkeligheten. Jeg mener ikke at vi skal oppløse skolen som institusjon dagen etter revolusjonen, men jeg mener at det er en av de kampene vi skal føre under sosialismen. At vi skal ta ut del for del av institusjonen skolen og plassere den inn i virkeligheten. Men det krever også at virkeligheten har plass, at folk i sitt arbeid, i omsorgen, i styringa, også har tid til å lære hverandre. Dette er den eneste måten jeg ser der folk direkte tar makta og tar ansvaret for læringa og kunnskapen. Tar ansvaret for at folk lærer å styre, lærer hverandre den kunnskapen som trengs. Dette er den eneste måten jeg ser dersom folk en dag skal lære den kunnskapen som samfunnet og hver enkelt trenger for å gå videre. ■

KLASSER

FOTO: KLASSEKAMPEN

TO SPISSER I ARBEIDERKLASSEN

Av Siri Jensen

FOTO: KLASSEKAMPEN

Arne Bøe slår fast i RF.6/86 at kjerneproletariatet i Oslo fortsatt er den mest bevisste og best organiserte delen av arbeiderklassen i byen. Samtidig sier han at det er iferd med å oppstå «et nytt kjerneproletariat» som for en stor del består av arbeidere og funksjonærer på de store kvinnearbeidsplassene utenfor industrien. Denne analyse fanger ikke opp hva som faktisk har skjedd og blir derfor ikke noen god rettesnor for handling.

Bøe sier i sin definisjon at han ikke legger noe avgjørende vekt på stillingen i produksjon. Jeg mener at grunnlaget for kjerneproletariatets ledende rolle nettopp er stillingen som produsenter av merverdi som kapitalismen er avhengig av. Dette innebærer også at kjerneproletariatet er i stand til å ramme merverdiproduksjonen direkte.

Dette er også grunnlaget for at det er mest konsentrert og best organisert, står klarest i motsetning til borgerskapet og har sterkest klassebevissthet, forhold som Arne Bøe legger vekt på og som sjølsagt er viktige.

I dag preger det første og fremst det tradisjonelle kjerneproletariatet. Jeg er derfor enig i konklusjonen, nemlig at det tradisjonelle kjerneproletariatet fortsatt spiller og må spille en ledende rolle i arbeiderklassen. Dete gjelder selv om det skrumper i antall.

Hovedproblemet slik utviklinga går i dag er at det splittes opp og tildels også at det får redusert sin mulighet til å stoppe produksjonen, gjennom at ny teknologi og andre yrkesgrupper overtar.

Vi ser også i praksis at kjerneproletariatet spille en ledende rolle. Ja til arbeid, Kampen om Tyssedal, Syd-Varanger, FUF, Lockouten, Polstreiken, kamper av avgjørende betydning for hele arbeiderklassen. Gruvearbeiderklassen i England og Belgia viser også at vi ikke skal undervurdere det.

Samtidig er det en viktig svakhet. Kjerneproletariatet er i liten grad i stand til å stille seg i spissen for krav som er viktige for kvinne-arbeiderne og dermed for hele arbeiderklassens framtid.

Analysa av kvinnene i arbeiderklassen

Utviklinga av yrkesaktiviteten og bevisstheten hos kvinnene fanges ikke opp av gamle begreper som en prøver å gi nytt innhold, nytt kjerneproletariatet.

Sjølsgagt er det riktigt at stor konsentrasjon av kvinner på store arbeidsplasser vil ha betydning både for bevisstheden, organiseringa og kampen.

Men kvinnes situasjon og rolle i arbeiderklassen i dag er ikke først og fremst bestemt av hva slags arbeidsplasser de jobber på, men av deres situasjon som kvinner og arbeidere.

Grunnlaget for *kvinnes ledende rolle* er nettopp at de både er yrkesaktive i arbeiderklassen og har beholdt hovedansvaret i familien, et ansvar samfunnet pålegger dem.

Det karakteristiske for kvinners situasjon i dag er ikke at de først og fremst er husmødre, men at de er skvis mellom jobb og familie, med sterk tilknytting begge steder.

Denne skvisen blir en kraft for forandring og legger grunnlaget for at kvinner er drivkraft i kampen for 6 timersdagen. Kvinner får et grunnleggende annet forhold til tid.

Familiesystemet gjør at kvinners arbeidskraft lønnes som tilleggslønnskraft, med tilleggslønn. Denne lave lønna komme stadig i skarpere motsetning til kvinners virkelige situasjon; stadig flere kvinner lever alene eller som enestående mødre og kvinners lønn blir stadig mer nødvendig for å forsørge en familie. Denne motsetningen tvinger fram kravet om ei kvinnelønn til leve av og forsørge unger.

Kvinner er avhengige av utviklinga i offentlig sektor, både som arbeidsplasser og som nødvendige betingelser for å kunne jobbe. Dette tvinger kvinner til å stille krav om barnehager, om eldreomsorg, ikke bare som sosiale krav, men som en del av den faglige kampen. Slik bidrar kvinnene til å sprengre tradisjonelt snevre grenser for hva som er faglig kamp.

Arbeidsforhold for kvinnene blir knytta nært sammen med leveforholda for barn, gamle og syke, en viktig styrke for kampen om helsevesenet.

Kvinners situasjon som arbeidere legger idag grunnlaget for offensive krav retta mot systemet. Samtidig angriper omstillingspolitikken kvinnes situasjon ytterligere. Angrepet på normalarbeidsdagen, angrep på de sentrale lønnsoppgjørene, innstramming og privatisering i offentlig sektor vil i første omgang mest direkte ramme kvinnene. Samtidig er det angrep på hele arbeiderklassen.

Kvinnes situasjon gjør at krava deres retter seg direkte mot kapitalens strategi for omstilling.

Har ikke kvinnene alltid vært dobbeltarbeidende? Hva er nytt?

Det viktigste nye er at yrkesaktiviteten blant gifte kvinner er økt enormt. Fra 5-10% fra 1900-1960 til ca. 70 % i dag. Kvinnene er stabilt i arbeidslivet i store deler av sitt voksne liv.

Og denne økningen har skjedd eksplosivt. Fra 1960 til 1985 ble det rundt 1/2 million flere kvinner i arbeidsliv.

vet. Av en befolkning på 4.1 mill. Dette har gitt støtet til en ny prosess, endring av kvinners bevissthet. Kvinneforskning og den nye kvinnebevegelsen har bidratt til at kvinner i større grad er blitt seg bevisst sin stilling som kjønn. Dette er en parallell til utviklinga av klassebevissthet i arbeiderklassen.

Abortkampen, kampen om barnehager, pornokampen har i tillegg til de konkrete sakene vært kamper som har styrka kvinnes (også i stor grad kvinnene i arbeiderklassens) bevissthet om sitt eget verd.

Grunnlaget for at kvinnene i arbeiderklassen i dag spiller en ledende rolle er altså stillingen som både yrkesaktiv i arbeiderklassen og hovedansvarlige for hus og omsorgsarbeidet.

Samtidig spiller den endrede bevisstheden om egen stilling en viktig rolle. Selvom kvinnebevisstheden har økt i den kvinnelig delen av arbeiderklassen, er kvinnearbeiderne i liten grad bevisst sin egen oppgave som ledende i arbeiderklassens kamp, de er en del av arbeiderklassen i utvikling, en prosess der både styrking av kvinnebevissthet og klassebevissthet må spille en viktig rolle.

Mangelen på kvinneorganisering i arbeiderklassen er i dag den viktigste hindringa for denne utviklinga.

Likevel ser vi idag at kvinnene spiller en ledende rolle.

— Kvinnene går i spissen for kampen for 6-timersdagen og mot angrepene på normalarbeidsdagen

— Ved tariffoppgjøret i fjor var det kvinners krav om ei lønn å leve av som var den viktigste drivkrafta gjennom hele oppgjøret.

— Kvinneforbunda i offentlig sektor går i spissen for kampen mot nedskjæringer.

— Kampen mot porno er en viktig del av kampen mot kapitalismen og for enhet mellom kvinner og menn på kvinners premisser.

Jamen, dette er ikke arbeiderklassens kvinner, sier noen.

Nei, ikke bare arbeiderklassen.

Jo, arbeiderklassen også. Det er kanskje mer komplisert å se fordi kvinnene i arbeiderklassen og kvinnene i småborgerskapet har reist opprør sammen og samtidig. Det er få «reine» arbeiderkvinnekamper, selvom de aller fleste sakene om usaklige oppsigelser har vært reist av arbeiderkvinner.

En av grunnene til dette er nettopp at kvinnebevisstheden har vært så viktig. Den nye kvinnebevegelsen sprang for en stor del ut av småborgerskapets kvinner. Det som har vært spesielt i Norge er jo nettopp at denne kvinnebevegelsen, bl.a. på grunn av Kvinnefronten og AKP har vært istand til å føre en politikk som har forenet den med kvinnene i arbeiderklassen og styrket deres kvinnebevissthet.

Noe av det mest spennende som skjer akkurat nå er nettopp en styrking av denne enheten.

I tillegg kommer at også blant kvinner som blant menn er den faglige bevisstheden ofte høyere blant fagarbeidere. De vanligste fagarbeiderne blant kvinnene sokner etter vår analyse til småborgerskapet.

KLASSER

Den nye situasjonen med en klasse av dobbeltarbeidene kvinner har skapt en helt ny front mot kapitalismen hevder artikkel-forfatteren.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Konsekvenser av analysa

Det tradisjonelle kjerneproletariatet og den kvinnelige delen av arbeiderklassen er ledende med grunnlag i ulike sider ved den kapitalistiske økonomien, vokst fram på ulikt historisk grunnlag. De har ulike styrker og svakheter. Kjerneproletariatet har sin styrke i sterke klubber på store arbeidsplasser, kvinnenenes styrke kommer i større grad til uttrykk i bevegelser på tvers, bl.a. som en del av kvinnebevegelsen.

De spiller rolle på ulike kampavsnitt. Kjerneproletariatet i kampen om arbeidsplassene i privat sektor, i kampen mot partimisbruk (FUF), i kampen for de lokale forhandlingene. Kvinnene er drivkraft når det gjelder arbeidstida, offentlig sektor, sentrale tillegg og lavtlønnsgaranti.

I kampen om oppsigelsesvernet ser vi begge deler.

Allianser

En viktig konsekvens av at arbeiderklassen idag har to spisser er at det blir avgjørende å kjempe fram en allianse mellom dem.

Når Bøe putter alle inn i begrepet kjerneproletariatet undervurderes forskjellene, og problemene med å utvikle en slik allianse blir dekket over.

Jeg oppfatter utviklinga av en slik allianse som en av de viktigste store utfordringer partiet står overfor. Skal

det være mulig, må kvinnene i arbeiderklassen tilkjempe seg makt til å legge premissene.

To slags arbeid.

Jeg mener også at Arne Bøe og min analyse fører til ulike måter å innrette arbeidet.

Bøes modell kan lett redusere arbeidet med kvinnene for å organisere og utløse kampkrafta til kvinnene i arbeiderklassen, til tradisjonelt faglig arbeid. Bare at en legger vekt på andre arbeidsplasser enn tidligere. Kvinnearbeidet blir en del av det faglige arbeidet, på menns premisser.

Jeg mener at det ikke holder.

Sjøløst skal vi drive faglig arbeid på store kvinnearbeidsplasser, og diskutere hva det betyr. Samtidig er kvinnebevissthet nøkkelleddet. Nettopp fordi kampkrafta springer ut av kvinners særegne situasjon som kvinnearbeidere. Derfor er det minst like nødvendig og viktig å styre kvinnepolitisk arbeid innretta på kvinner i arbeiderklassen.

Det betyr høyere prioritering av kampen om arbeidstid, kvinnelønn, barnehager, kvinnearbeidsplasser i offentlig sektor osv. Det betyr jobbing i Kvinnefronten. Og særegen kvinneorganisering i fagforeninger, klubber og på tvers i fagbevegelsen, i nært samarbeid med kvinnebevegelsen, i praksis Kvinnefronten.

I dag er dette arbeidet lavt prioritert, jeg oppfatter Bøes analyse som et mulig grunnlag for at det skal fortsette slik. Mitt syn er derfor at denne diskusjonen er svært viktig for partiets arbeid. ■

KOMMUNISTER I KONSERN

Av Trond Christoffersen og Jon Sjøtveit

Store slag utkjempes på Oslo børs. Oppkjøp, fusjoner og nedleggelser, kort sagt take overs. Røde Fane har intervjuet to kommunister og faglige tillitsmenn som har stått oppe i disse slagene med begge beina. Rolf Utgård (RU) er klubbleder på Kværner Brug, et konsern som nylig ble forsøkt spist av Elkem. Arne Rolijordet (AR) har vært klubbleder og sittet i styret i Nora, og sammen med sine arbeidskamerater fått oppleve alle-spiser-alle kampen der Nora og Borregaard var de sentrale aktørene.

RF: — *Kommunister i styrene for store industriselskap. Kommunister i spissen i kampen for hvilken norsk monopol-gruppering som skal eie bedriftene de jobber i. Kjære kamerater, hva i all verden har dere i dette selskapet å gjøre?*

AR: — En ting som slår meg etter å ha jobba innafor slike styrever ei stund: borgerskapet er ideologisk lurt av sitt eget spill. De oppfører seg ikke som en klasse. Vi opplever enkeltkapitaler i full krig — ja ikke bare enkeltkapitaler, men også enkeltindivider.

— For folk som ikke har opplevd det, kan det være nyttig å vite hvordan et styremøte foregår. Det er ikke noe mystisk. Folk tegner seg. Ordet kan bli fordelt på en runde for å få kommentarer. Administrerende direktør er opptatt av hva hver enkelt melder. Hvis en aksjonær signaliserer motvilje mot et forslag, så tygger administrasjonen på det. Et begrunna innlegg som støtter den tvilende aksjonæren kan da få stor betydning.

RF: — *Og slik virker det i praksis også?*

AR: — Jeg kan gi et eksempel. Styret skal behandle et forslag om å kjøpe ak-

sjer i fiskeoppdrett. Da kan du for eksempel si deg helt enig og argumentere for at fiskeoppdrett er en viktig framtidsbransje. Det er overraskende hvor mye diskusjon det er. Det er helt klart at det går an å påvirke resultatet så lenge du holder deg innafor systemets grenser.

I dette ligger at det derfor gjort å bli fascinert av spillet. Oppkjøpsmekanismen er ute og går her. Styrken du føler er fiktiv, og du blir lett bare et nyttig korrektiv for ledelsen. Som fagforeningsrepresentant har du ingen styrke uten en backing som fungerer. Se for eksempel på de store fusjonssakene. Den som vil bety noe der, må ha backing fra golviet.

RF: — *Men er det ikke sånn at administrasjonen har premissleggende makt. Møtes ikke kapital-fraksjonen og gjør opp spillet på forhånd?*

AR: — De legger premissene — det er helt riktig. Derfor er det en forutsetning å bli ekspert sjøl. Skal du ha noen mulighet må du ha skjønn språket.

RU: — Det er vel og bra at det er interessante påvirkningsmekanismer ute og går. I styret på Kværner Brug A/S har

administrasjonen solid flertall, og sjøl dyktige tillitsfolk har ganske begrensa muligheter i arbeidet sitt. Saken er den at forholdene er ganske ulike rundt om kring. Noen plasser er det svært enhet-

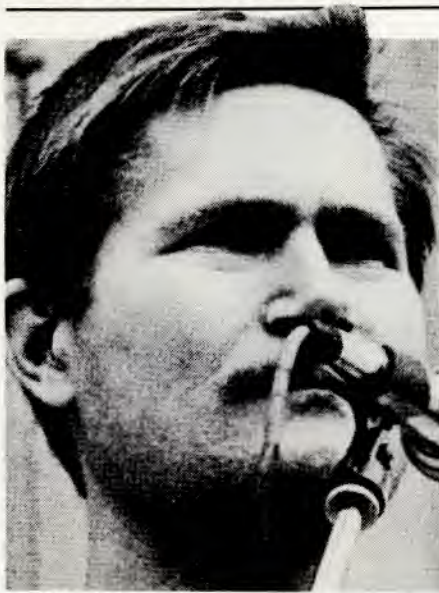
Er situasjonen heit nok, er det klart at en allianse mellom arbeiderne og en gruppe aksjonærer kan skape røre.

lige styrer, andre steder er det kamp på kniven. Enigheten i Kværner-gruppa er nok over nå som Bergesen og Elkem er kommet inn i styret. Det skulle gi rikelig med motsigelser i framtida. Grunnen til at det er reelle diskusjoner i styrene, slik som Arne forteller, er jo ganske enkelt at det er reelle motsigelser mellom eierne.

— Er situasjonen heit nok, er det klart at en allianse mellom arbeiderne og en gruppe aksjonærer kan skape røre. Men forutsetninga for det er at representantene opptre på bakgrunn av klare vedtak og med mandat fra de an-

KOMMUNISTER & KONSERN

Rolf Utgård

satte. Da kan det gå an å utnytte at det plutselig har blitt viktig hvem som har de ansatte med seg.

RF: — *Ledelsen i Elkem legger tydeligvis liten vekt på å få med seg de ansatte?*

AR: — Jeg tror ikke at Elkem er ute etter å ta over Kværner for å mjælke selskapet - tømme det for penger. Jeg tror at vi her ser en forretningside: å skape et monopol med de berømte synergieffektene det kan ha. Dette bekreftes i Økonomisk Rapport som sier at Elkem har vært klønete, men ideen er god.

RU: — Jeg er uenig i den vurderinga. Vi har jobba en del med å studere både Kværner og Elkem med alliansepartnere. Bergesen er for eksempel inne i spillet utifra rene finanshensyn. De støtter majoriteten hvis det bli fusjon, og vil tjene på det. Hvis ikke, har de tenkt å tjene på det også.

— I utgangspunktet hadde vi tro på Elkem. Men Elkem har ikke oppført seg som om de er opptatt av langsiktige industriinvesteringer. I løpet av et par timer på en augustdag i fjor flytta mekelfirmaet Fondsfinans på så store aksjeposter at maktforholdet blant eierne ble totalt forrykka. Det er helt klart at dette var et fiendtlig angrep på Kværner. Det betyr naturligvis ikke i seg sjøl at det ikke kan ligge en fornuftig forretningside bak, men vi tror ikke det.

— Grunnen til at næringslivsliberalistene i Kapital og Økonomisk rapport støtter Elkem er at de er mot Kværners

Arne Rolijordet

metoder. Regelen om at ingen aksjonær får stemme for mer enn 10 prosent uansett hvor mye han eier, hindrer aksjenes frie omsettelighet og berøver eierne retten til å utøve såkalt aktivt lederskap. Når Kværner på generalforsamlinga slo Elkem og deres nærmeste allierte sammen til en gruppe og bare lot dem stemme for 10 prosent tilsammen, opplevs dette som juks av dem.

— Hele denne saken er svært avslørende for det såkalte aksjedemokratiet. På tross av dette har Kværner fått støtte i opinionen, også i næringslivet.

RF: — *Men er det nå blitt sånn at det fins slemme kapitalister og snille kapitalister? Hvorfor velger du Kværner framfor Elkem?*

RU: — Vi har vært nødt til å didkutere oppkjøpet konkret og se på hva som ligger bak. Blant annet bygger vi på erfaringene fra Elektrisk Bureau (EB). Forsikringsselskapet Vesta tok kontrollene. Så brukte de kontrollen til å få EB til å kjøpe sitt eget elektronikk-firma for 700 millioner som gikk rett i lomma på Vesta. Disse penga tok EB seinere inn igjen bl.a. gjennom en retta aksjemisjon til ASEA.

— Vi har gode grunner til å frykte at Elkem kjøper Kværner for å tømme kassa. Elkem er i en desperat økonomisk situasjon og har store problemer med drifta. Og en sånn take-over kan være det som trengs for å bli redda. For de

ansatte i Kværner og Elkem ville situasjonen bli raskt forverra. Elkem-overtakelse vil bety et nådeløst omstillingspress, der søkelyset vil bli satt på hver eneste arbeidsplassi begge konsernene. Det er det aktivt lederskap og fornuftig forretningside betyr i denne sammenhengen.

AR: — Jeg kjenner ikke Elkem og Kværner godt nok, men jeg er ikke helt overbevist. Både mønsteret og analysen virker kjent. Det er nesten slik at du bare kunne ha bytta navn og fått Nora/Borregaard thrilleren.

— Det du sier om næringslivs-liberalistene er forsåvidt riktig. Men vi skal være forsiktige med å legge for stor vekt på det. Når de snakker, dreier det seg først og fremst om kapitalens ideologiske overbygning.

— Vår erfaring er at det ligger virkelige økonomiske drivkrefter bak de store oppkjøpstrillerne. Det gjaldt Borregaard/Nora og spillet om Orkla/Saugbruksforeningen/Tofte. Poenget er at i alle disse begivenhetene deltar det både spillere som bare er ute etter å heve kort-siktige gevinster og krigere i kampen om industri-imperier. Presset i retning omstilling og større rasjonelle enheter er det grunnleggende. Spekulantene følger på kjøpet. Mer enn det: Spekulantene som snart allierer seg med den ene og snart med den andre, er i dette økonomiske systemet et nødvendig hjelpemiddel for tungvekterne i kampen for strukturrasjonalisering og framtidig makt.

Presset i retning omstilling og større rasjonelle enheter er det grunnleggende. Spekulantene følger på kjøpet.

— Det vi kan kalle forretningsideen eller målsettinga til de seriøse spillerne i de stridighetene jeg snakker om er selvfølgelig å få etablert og sjøl kontrollere et framtidig næringsmiddelindustri-monopol av Nora med datterbedrifter og Stabburet (eid av Borregaard) pluss det minst like attraktive treforedlings-monopolet Orkla/Saugbruks/Tofte. Disse monopolene kunne stå imot presset utenfra og konkurrere framgangsrikt internasjonalt.

— Denne typen strategisk tenkning dominerte og lå bak begge sider. Jeg tror at appetitten på store slagkraftige enheter ligger bak som den virkelige drivkrafta også i Kværner/Elkem tilfellet. Når børs-boomen er over og støvet har lagt seg, kommer ikke Blystadbrødrene til å stå igjen som de historisk interessante. Det som teller er utfallet av den kampen de store har ført for å spise de andre store og de som er litt mindre.

RU: — Her ligger det nok virkelige uenigheter. Du hevder at de siste 5 års spill er uttrykk for en lovmessig og fornuftig omstillings- og rasjonaliseringsprosess. Denne blir så midlertidig hindra av noen stabeiser. Jeg mener du tegner et alt for rasjonelt og strømlinjeforma bilde av virkeligheten. Sjøl om det fins noen strategier, så er ikke virkeligheten fornuft mot stabeiser, men mellom ulike interesser. Ulike grupper av kapitalister sloss, og fagbevegelse og ansatte blander seg inn fordi utfallet av kampen kan ha stor betydning for arbeidsplassene og framtida vår. Det spesielle i Kværner/Elkem striden er de ansatte og fagbevegelsens betydning. Det som var en juridisk og økonomisk slosskamp, har også blitt et politisk oppgjør hvor fagbevegelsen velger side mot angriperen.

— En fusjon mellom Kværner og Elkem vil gi svært lite synergi-effekter. Områdene de to konsernene jobber på er rett og slett for ulike. En sammenslåing av Kværner via Kosmos til Aker og KV kunne kanskje være fornuftig kapitalistisk omstilling. Jeg tror nok at en strateg som Vesta-sjefen Erling Falck tenker videre utover Elkems rammer, og at slutt målet er et industrielt lokomotiv av et eller annet slag. Men hvor mange arbeidsplasser skal raseres for å nå dette målet?

AR: — Antakelig er vi ikke så uenige når det kommer til stykket. Jeg mener heller ikke at de spekulative motivene ikke er sentrale i bølgen vi nå har fått med forsøk på overtakelse av andre selskap. Men sluttresultatet er klart: konsentrasjon og omstilling.

Arbeideren inntar styrerommet. Theodor Kittelsen har laget disse tre tegningene om Lurvefanten Ulriksen. 1) Lurvefanten anmelder seg. 2) Lurvefanten slipper inn på kontoret. 3) Lurvefanten er blitt medeier med St. Peters hjelp.

KOMMUNISTER & KONSERN

NORA MOT BORREGAARD - RUNDE FOR RUNDE:

Mulige gevinster:

Dagligvaremonopol: Noras næringsmiddelinteresser + Borregaards (Stabburet, Denofa-Lilleborg, Sætre) + Nidar + ?

Treforeningsmonopol: Orkla (Jens P. Heyerdahl), Saugbruksforeningen (eid av Kosmos), Borregaard og Tofte (eid av alle) + ?

1. Runde: Nora prøver å kjøpe Borregaard i spissen for firer-banden (Nora, Orkla, Thon, Bergesen). Nora vil ta Stabburet og Orkla vil ta Borregaard, men lykkes ikke.

2. Runde: Motoffensiv fra Borregaard som prøver å kjøpe Nora. Nora må ofre matvaredivisjonen, som innlemmes i Stabburet.

3. Runde: Kosmos prøver å kjøpe Borregaard for å legge det under sin Saugbruksforening. Blir slått tilbake.

4. Runde: Alliansene skifter. Orkla fusjonerer med Borregaard. Populært kalt Borkla.

5. Runde: Orkla begynner å kjøpe aksjer i Nora, men stoppes i første omgang.

6-12. Runde: Avvikles i løpet av 3 - 5 år. Akkurat nå ser Nora ut til å lykkes i å kjøpe Nidar. Etter hvert vil brikkene falle på plass. Gevinstene avhentes ved kampens slutt. Største usikkerhet ligger i at det deltar mer enn to spillere. ■

RF: — *Hvilken rolle spiller de enkelte kapitalistenes lojalitet til lokalsamfunnet, sin egen tradisjon osv?*

AR: — Større enn vi har lett for å tro. Fusjonsslagene vi opplever, er også en kamp mellom Bergenskapitalen, Oslo-kapitalen, rederkapital fra Vestfold, trondheimskapitalen når Nora nå prøvde å ta over Nidar osv. Da forslaget kom opp for noen få år sida, om å bygge et nytt stort bryggeri utafor Oslo (og legge

ned de tre gamle i byen sjølsagt), sloss vi mot det. Det er dyrt å bygge nytt. Derfor var det dårlig økonomi for eierne på kort sikt, sjøl om det kunne være smart på lang sikt. Dette utnytta vi maksimalt for å få med eierflertallet mot å bygge nytt. Samtidig var det mulig å få med Ringnes-familien, som også tenkte på å beholde det tradisjonsrike Ringnesnavnet.

— På grunnlag av sånne forhold ble

det mulig å hindre at også bryggeriene flagga ut fra Oslo. Men nå har forslaget dukka opp igjen, så det kan godt sies at det vi oppnådde bare var en galgen-frist. **RF:** — *Dere har forklart mye om alt som skjer i bedriftsstyrene, og kanskje overbevist oss om at dyktige folk kan påvirke avgjørelser. Men tilbake til utgangspunktet for dette intervjuet: Hva har kommunister der å gjøre? Kan arbeiderklassens interesser virkelig fremmes i disse organene?*

RU: — For det første er det noe historisk nytt at de ansatte er på banen som en faktor å regne med i det store fusjonerings-spillet. Det er viktig i seg sjøl. Ordninga med representasjon i styret har vært nyttig, men ikke avgjørende i den kampen vi står oppe i.

Vi tok med konsernledelsen i arbeidet, men klubben hadde initiativet.

— For det andre kan du sjølsagt spørre om det er riktig, og om det er bryet verdt å delta. Det mener jeg også helt klart at det har vært. Innsatsen til de Kværner-ansatte har vært avgjørende for det foreløpige nederlaget for Elkems take-over forsøk. Etter at angriperne hadde kjøpt de store aksjepostene i august 86, satt Elkem med nakketak på Kværner. Vi hadde dårlige kort på hånda. det er grunnen til at Elkem kjørte nonsjant og ikke tok problemene alvorlig.

— Det vi måtte gjøre var å sette oss ned og legge opp en strategi. Vi tok med konsernledelsen i arbeidet, men klubben hadde initiativet. Det vi la opp til fra første stund var å utnytte den politiske sida. Hele tida kjørte vi helt bevisst på å komme fram med de ansattes felles motstand mot Elkems overtakelse, og vi lyktes bra i å komme ut. Vår sak hadde og har stor sympati. Det var dette som gjorde det politisk mulig for Kværnerstyret å bruke 10 prosent-regelen. Hadde det ikke vært for det gunstige politiske klimaet, tror jeg ikke styret hadde turt å bruke den. Og hadde de gjort det ville de blitt så og si drept dagen etter av børs-kommisjonen og det gode næringslivs-selskap forøvrig, uansett

De Kværneransatte sto sammen med bedriftsledelsen mot Elkem. Men harde tider har også tidligere brakt partene sammen.

KOMMUNISTER & KONSERN

hvor riktig og rettferdig det var å gjøre det.

AR:— Det jeg mener har skjedd, er at de ansatte i Kværner har konstituert seg som en kraft i børs-sammenheng. Det samme har skjedd i Nora. Det samme har skjedd i Nidar. Det som har skjedd er at angriperne nå er nødt å forholde seg til de ansatte som en kraft å regne med.

— I utgangspunktet er det slett ingen forskjell på hva en snill og velmenende ansatt i administrasjonen og en kommunist kan utrette i et styre. Den store forskjellen har vi likevel nettopp diskutert. For når de ansattes representant virkelig klarer å bli talsmann for folka sine, da kommer arbeiderklassen inn på styrevernet. Denne måten å jobbe på, med massemobilisering av de ansatte, er den store forskjellen på sosialdemokratisk og revolusjonært arbeid i styrene. Den sosialdemokratiske tradisjonen sier at først velger de ansatte representanter. Etterpå er det opp til de som er valgt.

RU:— Vi har diskutert prinsipper for dette arbeidet en god del. De to linjene i styrearbeid dreier seg ikke om DNA eller AKP, men om å delta som individ eller å delta som representant for arbeiderklassen. Vi har også kommet fram til at det må være noe nær et prinsipp at fagorganiserte ikke skal være med på å tvinge

En revolusjonær faglig politikk er nødt til å rive sløret av prosessene i børs-spiillet.

noe gjennom overfor fagorganiserte og kolleger på andre bedrifter. Andre viktige ting som bør gjelde er at de ansattes representanter ikke må la seg binde av taushetsplikt, til å være med på ting som kan rette seg mot medlemmenes interesser. Våre representanter i styret er klubbens og de tillitsvalgte redskap. De innkalles derfor på konferanser og arbeidsutvalgsmøter for å redegjøre og få retningslinjer.

AR:— Jeg har et eksempel på den gærne, men alt for utbredte holdninga. En sosialdemokrat spurte meg en gang hvor stort styre-honorar det var hos oss. 12 000, svarte jeg. De hadde 25 000, viste det seg. Men som han sa: «Jeg syns det

«Fra tørkingen av tobakksplanter i lakkeringsverkstedet. Alle som ville ha tobakk måtte gjøre en innsats — helt til venstre sees disponent H. P. B. Lund.»

skal være godt betalt jeg, for vi må jo være med på å stemme for så mye mot medlemmenes interesser.» Alt for mange — antakelig de fleste — sitter uten å prestere en eneste dissens mot det bedriftsledelsen finner på. Det er jo sånn det er meningen at ordninga helst skal fungere, og som enkeltperson er det vanskelig å skjære igjennom.

RU:— En god arbeiderrepresentant i styrene følger Maos oppskrifter: Fra massene, til massene. Talsmannen må sette seg inn i hva som foregår, informere, utforme planer og paroler slik at medlemmene kan for eksempel aksjonere hvis det trengs. Sånt står det ikke noe om i aksjeloven. Der er man tvert imot bare individ.

— Forøvrig er det et viktig tankeors som trenger konkret stillingtagen. Vi ser at bedriftene våre må ut for å overleve. Men betyr ikke dette samtidig å melde seg på det imperialistiske rotte-racet?

AR:— Alternativet til Norge som imperialist, er for borgerskapet Norge som koloni. Hvis Norge ikke lykkes i omstillingene, vil utenlandske monopoler komme inn i stedet. Da får vi virkelig lang vei til toppen. Retninga denne utviklinga vil ta er stort sett utafor vår kontroll. Det vi må gjøre er å bruke be-

visstheten som skapes rundt disse kampene til å reise en diskusjon om samsfunnsform.

— Jeg har som hovedtillitsmann besøkt en del klubber. Mange steder opplever jeg en ganske utbredt fremmedgjøring i forhold til de store samsfunnsmessige prosessene. Hvis vi ikke klarer å snu dette, blir arbeiderklassen bare et passivt offer og slett ikke noen skaper av historia. Vi er nødt til å være opptatt av aksjer osv for å få tak på hva som skjer med verden rundt oss. I Nora har vi engasjert oss mye i å demme opp for den pulveriseringa av fagforeningsbevisstheten som ellers er trenden. For meg er dette kanskje den viktigste grunnen til at jeg ser på jobbing med aksjer og eier-forhold som viktig for en revolusjonær faglig politikk.

— En revolusjonær faglig politikk er nødt til å rive sløret av prosessene i børs-spiillet. Det å få tak på disse spørsmåla og bringe dem ut til folk, er en av forutsetningene for å bygge opp ny fagforeningsbevissthet hos arbeiderklassen. Iar vi prosessene virke for seg sjøl, bidrar de til fremmedgjøring og tærer fagforeningsbevisstheten raskt ned. Dette er noe som alle kan se, hvis de vil. ■

DEBATT

Manns- rolla

Det er vanskelig, men ikke mindre viktig å sette ord på og avdekke den skjulte eller usynlige undertrykkinga i forhold. Mye tyder på at viktigere og viktigere grunner til at forhold ryker (i 3 av 4 forhold er det kvinnen som ikke vil mer), er kommunikasjonsproblemer, mistriksel, følelsen av ikke å passe sammen etc. Kvinneforsker Hanne Haavind og Kjersti Ericsson har kommet med viktige bidrag i debatten om den usynlige undertrykkinga. K.E. skriver: «Maktforholdet inngår også i definisjonen av kjærlighet mellom kvinne og mann og utfordringer mot det oppleves ofte som utfordringer mot kjærligheten.» (s.7)

Den skjulte undertrykkinga er vanskelig å få øye på fordi den er samfunnsmessig akseptert og inngår i en strategi for hvordan to kjønn tilpasser seg hverandre. Hanne Haavind: «Det som idag har størst sjanse for å bli vurdert som positiv feminitet er en underordning som framstår som noe annet, nemlig som valgt eller etterstrebet. Tilsvarende gjelder for maskulinitet, slik at maskulinitet og feminitet bekreftes gjensidig hos begge parter. Kvinner kan gjøre alt bare de gjør det relativt underordnet (sine) menn.» (s.151 Kvinneforskning: Bidrag til samfunnssteori.)

Sitatene fra Haavind og Ericsson peker på at «moderne» ekteskap og forhold i større grad enn tidligere får makt og tilpassning til å framstå som frivillig, endog som noe begge parter ønsker. Den tradisjonelt patriarkalske familien med den føyelige og adlydende kvinnen som følger enkle og forutsigbare kjønnsroller, er ikke allment akseptert i dag. Adferd og forventninger preges mer og mer av offisiell likestillingsideologi. Dette er overbygninga i «moderne forhold.»

Er det da kanskje sånn at det vi opplever som kommunikasjonsproblemer, å gå lei, vokse fra hverandre etc, er moderne, «nøytrale» beskrivelser på forhold der kvinner er underordnet (og underordner seg) menn? At vi menn ikke har samme respekt for kvinner som for andre menn? Og at kvinners samfunnsmessige B-rolle gir menn en annen og mer ulikeverdig ståplass også i familien? Kvinner satser mer på å løse familiens problemer. (Det er bl.a. langt fler kvinner enn menn som foreslår familierapi.) Kanskje ikke først og fremst fordi hun er opplært til det, men fordi forholdet etterhvert koster henne for mye og gir for lite? Mange spørsmål. Vi menn må være med å finne svar!

PRESSES FRA TO KANTER

«Kan kvinnene spille den historiske rolla si, uten at det får konsekvenser for mannen?» — «Nei, det er umulig,» skriver Ericsson og fortsetter: «Det finnes ikke et ledig rom som kvinnene kan erobre uten at det berører mannen. når kvinnene reiser seg, får det konsekvenser for mannen, både praktisk, følelsesmessig og for selve identiteten som mann. Her dreier det seg om noe mye mer enn halvparten av oppvaska. En fri kvinne — det vil måtte bety en helt annen slags mann enn han vi kjenner i dag.»

Kvinnekampen handler og om følelsesmessig likeverd i et samfunn der samfunnet forbruker mannen og mannen forbruker kvinnen. Mann/kvinne utgjør en motsigelse. Forandring i den ene sida — endrer den andre.

Det er ofte tøft for en mann å solidariser seg med kvinner. Et problem menn opplever sammen med menn er skepsisen, kanskje utdritinga når vi går mot porno, tar avstand fra mannssjåvinisme, kort sagt tar kvinnfolkas standpunkt. Mannefellesskapet har sine egne sosiale og ideologiske lover som skal straffe opponenter til fellesskapet. Samtidig møter vi menns usikkerhet, kanskje avvising når vi viser omsorg eller

STUDIUTVALGET
AKP(m-l)

KJERSTI ERICSSON

**DEN PROGRESSIVE
MANNEN — alliert
eller bremsekloss?**

Er diskusjon om mannrollen en lukasdiskusjon i en verden der millioner i de fattige landa trues av folkeword? Er denne diskusjonen en flukt inn i det private?

Nei, mener leder i AKP(m-l), Kjersti Ericsson, i dette foredraget: Diskusjonen om mannrollen dreier seg ikke bare, ikke en gang først og fremst, om hvordan vi har det med oss sjøl og hverandre. Det dreier seg om en avar historisk bevegelse, om hele menneskehetens framtid og kvinnes strategiske betydning for å skape den framtida.

Dette foredraget holdt Kjersti Ericsson på et seminar arrangert av studieutvalget i AKP(m-l) 22.2.86 i Oslo.

Utgitt av AKP(m-l) mars 1986.
Bestillingenr. AK-8601

foredrag

kr 15,-

fortrolighet mer enn det aksepterte overfor andre menn. Menns identitet trues fra to sider. Presset om «å være mann» kan med andre ord oppleves temmelig sterkt. Denne identitetskonflikten kan uttrykkes sånn: Vi har et ønske om å være en annen, men behov for å være sånn vi er!

Til alle menn:
LESOG DISKUTER ■
Morten Conradi

Kjersti Ericsson:
*Den progressive mannen — alliert
eller bremsekloss?*
Studieutvalget AKP(m-l) 1986
Best.nr. AK-8601

SEKSUALISERT VOLD

Vår anmelder — Kari Hansen — er kritisk til metoden forskerne har brukt, og mener omfanget av seksualisert vold er større enn denne undersøkelsen avdekker. Hun understreker svakheten ved at hjelpeapparatet ikke fungerer på klientenes premisser, og mener rapporten er viktig fordi den bekrefter mye av materiale som tidligere er publisert på dette området.

Undertegnede er intet fagmennske på området seksualisert vold. Jeg er generelt opptatt av kvinneverden i dag og hva historien har gjort med kjønne. Jeg har også endel venninner som har vært utsatt for seksualisert vold, så på den måte sitter jeg med innsikt formidlet av første person.

Å lese forskningsrapporter er ikke noe man gjør av «hjertens lyst», men jeg kan trygt anbefale almuen å gå løs på denne. Den bruker et språk som er lettfattelig og oppsettet av statistisk materiale er enkelt og oversiktlig.

Metoden forfatterne har anvendt i denne undersøkelsen er klassisk. 2135 spørreskjema er sendt til tilfeldig utvalgte personer i hele Norge i aldersgruppen femten år og eldre. Tilsammen svarte 1017 personer eller førti-åtte prosent av de som fikk tilsendt spørreskjema.

Kjønnsrepresentasjonen for de som har svart er cirka 50/50. Omtrent sytti prosent av de besvarte skjema er i aldersgruppen 25-39 år.

Av de 1017, rapporterte seksten prosent at de var

blitt utsatt for seksuelle overgrep en eller fler ganger før atten-års alder. Et tall forfatterne av boka mener er overraskende og alarmerende høyt.

Min første reaksjon på dette var stikk motsatt. Metoden med spørreskjema sendt i posten forteller meg at tallet på seksten prosent bare representerer toppen av et isfjell.

Da Trondheimsprosjektet (1984) startet med å kartlegge omfanget av seksualisert vold blant kvinner og menn i Trondheim — viste det seg å bli et både møysommelig og tidkrevende arbeid. Unge jenter kom og gikk på et senter i sentrumskjerna av Trondheim. Først etter et halvt til ett år med regelmessige samtaler med fagfolk kunne jentene være i stand til å si:

«Jeg har vært utsatt for seksualisert vold.»

De samme erfaringene gjorde Hanna Olson da hun jobba med de prostituerte i Sverige. Forutsetningen for å leve i prostitusjonen er at kvinner og menn er ikke-deltagende.

Tvang til seksualitet

En undersøkelse av
seksuelle overgrep
mot barn

Marianne Sætre • Harriet Holter
Ellen Jebsen

Cappelen

«Men det handlar aldrig om hennes deltagande. Det handlar om hennes skydd i prostitutionen för att klara att befinna sig där, och det går via en splittring. Men hon deltar icke.»

Barn som utsettes for seksuelle overgrep og voldtekter administrerer mis-handlingen på tilsvarende måte. Dette hender ikke, jeg sover, drømmer, tenker på andre ting under over-grepene og seinere. Uteluk-kingen av hendelsene for

barn, fører ofte til så alvorlige fortrengninger at vedkommende ikke kan huske for etter lang tids terapeutisk bearbeiding. De fleste husker ikke når over-grepene starta, hva de ble utsatt for eller når det tok slutt.

Sjølforskyldt

Det andre fellestrekk ved de svære patologiene som ofrene påføres gjennom seksuelle overgrep er et kompleks av

ANMELDELSE

skam og skyld. Voldtektofferene tar på en eller annen måte skylda for overgrepene sjøl, og samfunnet og kulturen har til nå støtta opp under denne «sjølførståelsen».

«Jeg må jo ha vært utfordrende, jeg ba han jo på kaffe, jeg kan ikke ha sagt tydelig nei», etc.

Barn som utsettes for overgrep, for mishandling, for smerter fra sine nærmeste (teller andre de står i avhengighet til), tar sjøl skylda for slike opplevelser.

Ser man på forskingsrapporten i lys av disse kjennsgjerningene, blir mitt spørsmål:

Hvordan kan man tro at ei jente på sytten år, gjennom et spørreskjema har klart å innse — og vedgå — at hun har vært utsatt for seksuelle overgrep som kulturen/samfunnet sjøl ikke definerer som overgrep?

Tallene er nok desverre mye høyere, og det må nok investeres i helt andre metoder enn spørreskjema for å komme nærmere virkeligheten. Jeg slutter meg helt og fullt til Jean Renovoise som sier at «sikre tall om incest fins simpelthen ikke, og jeg tviler på om det noengang kommer til å gjøre det.»

i Hva slags overgrep har respondentene vært utsatt for?

Her gjør forfatterne seg skyldig i en grov overtramp. De tar undersøkelsesresultatene og deler dem inne i tre grupper:

1. De minst grove handlingene.
2. De middels grove handlingene.
3. De groveste handlingene.

Tabell 5. Groveste handling som rapporteres skjedd under overgrep man ble utsatt for før man fylte 18 år. Menn kvinner. Prosent

	Totalt	menn	kvinner
Forslag/krav om å utføre seksuelle handlinger	6	6	5
Kysning/kosing på en seksuell måte	2	2	2
Se på når den andre viste sine kjønnsorganer	16	14	17
Måtte vise dine kjønnsorganer til den andre	3	5	3
Ble berørt/tatt på på en seksuell måte	14	12	15
Dine kjønnsorgan ble berørt på en seksuell måte	16	12	18
Måtte berøre den andres kjønnsorganer	16	21	12
Samleie uten på trenge inn	9	8	10
Oralsamleie	1	3	1
Analsamleie	1	3	0
Vanlig samleie	14	12	14
Andre seksuelle overgrep	3	3	3
Sum	101	101	100

Hvilken rett har fagfolk som ønsker å undersøke fenomenet seksualisert vold å gradere overgrep?

Hvilken faglig bakgrunn har forfatterne til å påstå at for eksempel onanering av farens pikk bare er ei middels grov handling? Mens farens pikk inni seg er den groveste form for handling? Forfatterne vikler seg inn i en vanskelig diskusjon om hva som egentlig er lagt i uttrykket «overgrep».

Forfatterne spør: «Er det rimelig å kalle det som er rapportert for overgrep, eller skjuler svarene noe man heller vil kalle for «ubehageligheter» eller «seksuelle overtramp»?»

«Disse kan være vonde for offeret og moralsk forkaste-

lig fra krenkerens side, men er det overgrep?» Begrepskonfliktens kjerne i følge forfatterne hvordan jurister vil vurdere hendelsene ut fra straffelovens paragrafer, opp mot psykologer, som ser mer på skaden slike hendelser gir individet.

Før meg er konklusjonen enkel. Når respondenten sjøl har forstått og opplevd det som skjedde som et overgrep, så er det et overgrep. Hvilken rett har da fagfolk til å overprøve det?

Som den kjente filosof Wittgenstein sier:

«Første persons utsagn kan ikke overprøves av andre.

Hvor mange ledelser har vi ikke hørt om kvinner måte gjennom i rettsaker for å bli

trodd i voldtektssaker?

Seksuelle overgrep mot barn er en type vold eller tvang som består i å krenke et barns fysiske og psykiske integritet. For et barn er forholdet til voksne bygget på tillit, tillit til at den voksne ikke misbruker sin makt.

Foreldresystemet innebærer også at de persoenr som barn er mest følelsesmessig knytta til, også er de samme som barnet er fullstendig økonomisk og materielt avhengig av. Overgriperen river ned barnets fysiske og psykiske identitet ved å overse barnets følelser og behov og trekke det inn i en verden hvor det verken forstås eller ønskes.

Som ei jente jeg kjenner til sier det: «Til og med språket mitt har den jævelen (far min) tatt fra meg.» Som åtte-åring ble hennes NEI!, NEI! NEI!, totalt ignorert, og etter mangeårige overgrep sluttet hun å snakke.

Familien blir krenkerens festning og krenkerens fengsel. (Ward 1984). Hennan og Hirschmann påpeker at incestofre blir stående i en situasjon der han/hun ikke har frihet til å hate sin overgriper. Når kilden til trygghet og beskyttelse også blir kilden til misbruk og utrygghet, dannes det et følelsesmessig klima preget av angst.

«Å beskrive misbruket som en voldtekt er å minimalisere den skade dette har på barnet, fordi det her ikke er snakk om en krenkelse, men et forræderi.» (Hennan og Hirschman 1977). Her har forfatterne på en utmerket måte fått fram hvilken skadevirkning og forræderi incest innebærer.

Hvem er overgriperen?

Rapporten bekrefter det man visste fra før, at totalt er det åtti-to prosent av de krenkede personene som har vært utsatt for **mannlige** overgripere.

Ti prosent har vært utsatt for kvinnelige krenkere. Svært få av disse sistnevnte krenkere var voksne kvinner, men ble betegnet som «eldre jenter». Fire prosent av de krenkede har vært utsatt for flere krenkere samtidig. En betenkelighet her er den lave prosenten far/mor, stefar/stemor som overgriper — seks prosent — mens «annen kjent person» utgjør førti-fem prosent av overgriperne.

Her påpeker forfatterne helt riktig foretrekksmomentet som en grunn til å anta at andel mor/far, stemor/stefar blant overgriperne er høyere.

Avliving av myter

Rapporten avliver også endel myter. Velkjente myter som: Fattigdom, ensomhet og alkoholmisbruk, og at incest bare foregår i avsidsliggende lokalsamfunn der andre seksualpartnere ikke fins. Rapporten har belegg for å slå fast at seksuelle overgrep mot barn er et problem i alle sosiale klasser og alle geografiske regioner. På spørsmål om hvordan økonomien til familien var da de vokste opp, var svarene;

- 17 prosent god råd
- 51 prosent god råd
- 32 prosent dårlig råd

Fysisk vold eller tvang

Likewise bekrefter rapporten det som annen litteratur har fortalt oss fra før.

Det er relativt sjeldent at fysisk vold forekommer i forbindelse med seksuelle overgrep mot barn.

Det vanlige er at krenkeren spiller på barnets tillit til den voksne, eller gjør bruk av sin posisjon som voksen autoritetsperson, enkelte ganger i kombinasjon med bestikkelser. Som Charlotte Vale skriver i «Pappas lille pike»:

«Morgenen etter lå det alltid penger i vottene eller kåpelommene hennes. Noe hennes brødre aldri fikk».

Statistikk og statistisk materiale er viktig som et utgangspunkt for dypere innsikt. Problemet i dag er at statistisk materiale blir utformet på forskerens premisser.

Skal man få skikkelig innsikt i og kunnskap om fenomenet seksualisert vold, det være seg prostitusjon, incest, voldtekt og lignende er forskeren nødt til å tillegne seg kunnskapen på de krenkedes premisser. Det tar tid.

Det er ikke uten grunn at Støttesenteret mot incest i Oslo ble starta av kvinner som selv har blitt utsatt for incest. Det etablerte hjelpeapparatet står maktesløst og uten kunnskap om hvordan takle/behandle dette fenomenet.

Som venninna mi sier:

«Når jeg er som svakest, så må jeg knytte neven å være som sterkest.» Altså når hun må forklare psykologen sin barndommen og hennes psykiske problem i dag.

Da Trondheims-prosjektet starta ble det ganske raskt avdekket hvor mangelfullt hjelpeapparatet var for personer som har vært utsatt for seksualisert vold og som i

dag har ettervirkninger av dette.

Da konkrete forslag om tiltak som kunne ha rettet opp noe av dette ble lagt på bordet, ble det for sterk kost for sosialadministrasjonen i Trondheim. Prosjektet ble like godt lagt ned.

Et av de konkrete forslagene fra prosjektet var å etablere sjølstyrte grupper av incestofre under veiledning

av fagfolk. Sosiologer og psykologer kan først bli reelle veiledere når de først har fått veiledning av dem som har opplevd overgrep. Nært samarbeid over tid er den beste måten å kartlegge på. Til tross for at leseren kan oppfatte denne anmeldelsen negativt, er det mye bra stoff i tillegg til det jeg har tatt opp, og derfor anbefaling for interesserte lesere. ■

Kari Hansen

GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.

1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)

2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.

3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig

4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.

5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.

6/79. Natur og miljø – om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.

7/79. Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)

8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: – Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?

1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, om tale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)

3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?

4/80. Tar opp oljepolitikken som havarete. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.

5-6/80. Dobbeltnummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.

7/80. Behandler krisa i Europas ml bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)

8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.

1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?

2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinare Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist

3/81. Krise i verdensøkonomien – tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.

4-5/81. Nytt dobbeltnummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid. Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært over kjølen og intervjuet SKP.

6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon

1979–1984

7/81. Polen var hovedoppslag – i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)

8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)

1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.

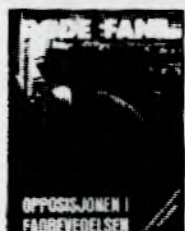
2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.

3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.

4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok – og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

6/82. Tre verdener: teorien stilles til debatt. Forslag til kunstpolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP – ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.

3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kultropolitiske manifest. (Kun få numre igjen)

4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.

5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedlegginga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?

6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.

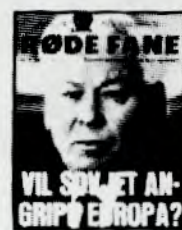
1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)

2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjølberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.

3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Blir det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinnedebatt.

4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte makt».

ner med «direkte makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.

5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.

6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfatning har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt:

☐ Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

Retur: Røde Fane, Boks 83, Bryn 0611 Oslo 6

NESTE NUMMER:(SAMISK/NORSK TEKST)
SAMETINGET — KRONA PÅ KOLONIALISERINGA

